

Seminář z novočeské mluvnice

Distanční studijní text

Soňa Schneiderová

Opava 2017

- Obor:** Jazykověda, pedagogika, společenské vědy.
- Klíčová slova:** Pravopis, morfologie, syntax, stylistika, varianty, kodifikace.
- Anotace:** Cílem výuky v semináři je prohloubení poznatků z mluvnického systému češtiny s akcentem na otázky morfologické a pravopisné povahy, vybrané otázky lexika a syntaxe. Studenti se učí vyhodnocovat aktuální posuny v dnešní češtině, ověřovat v příručkách jejich platnost a odhadovat na základě prostudované problematiky výhled těch mluvnických či pravopisných jevů, které dosud kodifikovány nejsou. Důraz je kladen na práci studentů s Internetovou jazykovou příručkou a Českým národním korpusem. Podoba současné češtiny je konfrontována v souvislostech jejího vývoje, proto je pozornost věnována i otázkám existence češtiny u krajanů v zahraničí (zde se např. udržují některé zastaralé nebo neobvyklé tvary a výrazy), vlivu cizích jazyků na češtinu (např. jde o nesklonnost) a srovnání češtiny 20. a 21. století.

Autor: **PhDr. Soňa Schneiderová, Ph.D.**

Obsah

ÚVODEM.....	6
RYCHLÝ NÁHLED STUDIJNÍ OPORY.....	7
1 ROZVRSTVENÍ NÁRODNÍHO JAZYKA.....	8
1.1 Národní jazyk.....	8
1.1.1 Spisovná čeština.....	8
1.1.2 Hovorová spisovná čeština.....	9
1.2 Nespisovné útvary národního jazyka.....	9
1.2.1 Obecná čeština.....	9
1.2.2 Nářečí.....	11
1.2.3 Slang.....	11
2 PROBLEMATIKA KODIFIKACE A POSTOJŮ KE KODIFIKACI.....	13
2.1 Kodifikace, norma, úzus.....	13
2.2 Koncept minimální intervence a kodifikace.....	14
3 VARIANTNOST HLÁSKOSLOVNÝCH PROSTŘEDKŮ.....	16
4 VYBRANÉ PROBLEMATICKÉ JEVY PRAVOPISU.....	20
4.1 Podstata českého pravopisu.....	20
4.2 Praktické příručky českého pravopisu.....	20
4.3 Vybrané problematické jevy českého pravopisu.....	21
4.3.1 Je <i>c</i> měkké, nebo obojetné?.....	21
4.3.2 Jak psát některá slova se <i>s/z</i> ?.....	22
5 VARIANTNOST MORFOLOGICKÝCH PROSTŘEDKŮ – JMÉNA.....	24
6 VARIANTNOST MORFOLOGICKÝCH PROSTŘEDŮ – SLOVESA.....	27
7 SLOVESNÉ A PŘEDLOŽKOVÉ VAZBY.....	29
8 MÓDNÍ A NADUŽÍVANÉ VÝRAZY A VAZBY V SOUČASNÉ KOMUNIKACI	33
9 ADAPTACE A SKLOŇOVÁNÍ CIZÍCH VLASTNÍCH JMEN. PŘECHYLOVÁNÍ	41
9.1 Ke skloňování a výslovnosti cizích osobních jmen.....	41
9.2 Skloňování mužských jmen osobních.....	42
9.3 Přechylování a užívání ženských příjmení.....	47
10 VLIV CIZÍCH JAZYKŮ NA SOUČASNÝ ČESKÝ JAZYK.....	52
10.1 Anglicismy.....	52

10.2	Jiné jazyky	54
10.3	Slovakismy	54
11	ČEŠTINA KRAJANŮ	57
12	ČEŠTINA 20. STOLETÍ	60
12.1	Pravopis	60
12.2	Pražský lingvistický kroužek	62
12.2.1	Základní údaje	62
12.2.2	Teze, V. Mathesius a B. Havránek	63
12.3	Čeština za protektorátu (1939–1945)	66
12.4	Stylistická konference v Liblicích v roce 1954	66
12.5	Čeština v období 1945–1989	67
12.6	Čeština po roce 1989 a 90. léta	68
13	ČEŠTINA 21. STOLETÍ	71
13.1	Encyklopedický slovník češtiny	71
13.2	Slovník neologizmů	72
13.3	Internetová jazyková příručka	72
13.4	Korpusová lingvistika	72
	LITERATURA	75
	SHRNUTÍ STUDIJNÍ OPORY	79
	PŘEHLED DOSTUPNÝCH IKON	80

ÚVODEM

Studijní opora obsahuje témata, jež se zabývají aktuálními otázkami českého jazyka. Je určena studentům distančního studia a náplň distančního textu navazuje na předchozí učivo o pravopise, gramatice a stylistice, ale i historických disciplín o jazyce. Studenti pracují se znalostmi o současné češtině, jejím systému a pravidlech, učí se však vyhodnocovat i aktuální problémy dnešní češtiny, ověřovat platnost nových tvarů v příručkách a odhadovat na základě prostudované problematiky výhled těch mluvnických či pravopisných jevů, které dosud kodifikovány nejsou. Důraz je kladen na práci studentů s Internetovou jazykovou příručkou a Českým národním korpusem. Podoba současné češtiny je konfrontována v souvislostech jejího vývoje, proto je pozornost věnována i otázkám existence češtiny u krajanů v zahraničí (zde se např. udržují některé zastaralé nebo neobvyklé tvary a výrazy), vlivu cizích jazyků na češtinu (např. jde o nesklonnost) a srovnání češtiny 20. a 21. století. Distanční studijní text paralelně doplňuje LMS kurz, který obsahuje především kontrolní test a konkrétní požadavky úspěšného absolvování kurzu.

RYCHLÝ NÁHLED STUDIJNÍ OPORY

Studijní distanční opora pojednává o rozvrstvení českého národního jazyka; napomáhá tomu, aby student/ka byl/a schopen/na rozlišit jednotlivé vrstvy národního jazyka, a to spisovný jazyk, hovorovou spisovnou češtinu a další. Je zde vysvětlen rozdíl mezi hovorovou spisovnou češtinou a obecnou češtinou. Pozornost je věnována problematice kodifikace a současným postojům ke kodifikaci. Témata jsou věnována variantnosti hláskoslovných prostředků a variantnosti morfologických prostředků. Jedna z kapitol se týká vybraných problematických jevů českého pravopisu, módních výrazů a vazeb, nejčastějších prohřešků proti normě, adaptaci a skloňování cizích vlastních jmen, přechylování, vlivu cizích jazyků na současný český jazyk, češtině krajanů v zahraničí. Na závěr je ukázáno na rozdíl mezi češtinou 20. století a češtinou 21. století, zejména pokud jde o její institucionální péči. Jsou zde jmenovány některé základní příručky češtiny a instituce zabývající se péčí o ni, zaznamenávající její vývoj.

1 ROZVRSTVENÍ NÁRODNÍHO JAZYKA

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Obsahem kapitoly je podat přehled o rozvrstvení národního jazyka. Rozlišit pojmy národní jazyk, spisovný jazyk, hovorová spisovná čeština a obecná čeština, nářečí, slang.

CÍLE KAPITOLY

- Podat přehled o rozvrstvení národního jazyka.
- Rozlišit pojmy národní jazyk, spisovný jazyk, hovorová spisovná čeština a obecná čeština, nářečí, slang.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Národní jazyk, spisovný jazyk, hovorová spisovná čeština a obecná čeština, nářečí, slang.

1.1 Národní jazyk

Český národní jazyk je jazyk domácích obyvatel Čech, Moravy a Slezska. Je i jazykem Čechů žijících v zahraničí. Zahrnuje všechny regionální, sociální a funkční podoby jazyka, které slouží příslušníkům českého národa k tomu, aby mohli komunikovat ve formě mluvené i psané.

Ojedinelé postavení mezi jednotlivými útvary národního jazyka má jeho varieta, která je prestižním útvarem národního jazyka. Je to **spisovná čeština**, která „je centrálním, a to regulovaným útvarem národního jazyka, kulturní varietou s vyšší sociální prestiží; plní i funkci integrační, národně reprezentativní a kulturotvornou“. (ESČ 2017)

1.1.1 SPISOVNÁ ČEŠTINA

Je rozvrstvena stylově, funkčně i regionálně. Základ tvoří prostředky stylově **neutrální**, které lze použít v jakémkoli typu textu. Dále jsou to prostředky **knižní**. Nacházíme je v textech psaných, např. uměleckých a odborných, objevují se v oficiálních projevech nebo projevech záměrně stylizovaných jako stylově vyšší (např. *kráčetí, kontemplace, haluz, nýbrž, kterak*). Prostředky **spisovné hovorové** jsou mluvenou variantou spisovnosti (*děkuju, oblíkat*).

K spisovné češtině patří také prostředky **expresivní** v projevech citově příznakových (*miminko, šuškat*).

Z hlediska časové osy rozlišujeme prostředky zastaralé a ustupující (**archaismy, historismy**, např. *sémě a valcha*) a nová slova (**neologismy**, např. *proaktivní*).

Rozlišujeme také **regionální spisovné varianty**, např. *hřmět a hřmít*. Týká se to i výslovnostních variant, např. slovo *shoda* je vyslovováno jako [schoda] nebo [zhoda].

1.1.2 HOVOROVÁ SPISOVNÁ ČEŠTINA

1. (já) děkuji/**děkuju**; mohu/**můžu**
2. (my) budeme /**budem**
3. (ti) hokejisté/**hokejisti**
4. (on) křikl/**křiknul** (ne ale vzniknul atd. – nespisovná)
5. oblékat/**oblíkat**
6. chlapec/**kluk**
7. frazémy – *vzít rozum do hrsti* atd.; některé univerbáty – *malinovka* (malinová šťáva)

1.2 Nespisovné útvary národního jazyka

1.2.1 OBECNÁ ČEŠTINA

Je to „interdialekt vzniklý vývojem nářečí Čech“, který se používá v mluvené komunikaci soukromé, polooficiální, ale stále více se s ní setkáváme i ve sdělovacích prostředcích. Je to útvar svými znaky omezený na prostředí Čech, na území Moravy to není varianta, která by plnila úlohu mluvené podoby jazyka. Obecně přijímané tvary obecné češtiny jsou velmi omezené (např. *velkej, s kulichama*).

1) í/ý – ej

- dobrý – dobrej
- mlýn – mlejn

2) é – í/ý

- mléko – mlíko
- téct – týct

3) ú – ou

- úzko – ouzko

4) o – v

- okno – vokno

5) 1. p. pl. – unifikace tvaru adjektiva, synkreze (sjednocení)

- hezké holky, hezcí kluci, hezká auta – hezký holky, kluci, auta

6) 7. p. pl. pod. jmen – univerzální koncovka – ama

- s holkami, sousedy, kluky, auty – holkama, sousedama, rukama, autama

7) 6. p. pl. pod. jmen – univerzální koncovka – ách

- na píscích, kolech, sloupech – pískách, kolách, sloupách

8) apokopované tvary 3. os. sg. préterita (ztráta posledního fonému)

- (on) mohl – moh; kopl – kop
- 3. os. pl. prezenta
- (oni) vyrábějí – vyráběj (hledějí – hleděj)

9) dloužení hlásek

- vzadu, pivo, dveře, bože – *vzádu, pívo, dvěře, bóže*

krácení hlásek

- skříním, říkám, stůj – *skřínim, říkám, stuj*

zjednodušování souhláskových skupin – vždycky – *dycky*, lžička – *žička*, který – *kery, kterej*

10) obecně české lexémy – mnohé z nich pův. z němčiny

- *ksicht, štrikovat, štamgast, štempl, špitál, fabrika, kisna, štrádovatatd.*

1.2.2 NÁŘEČÍ

Teritoriální (lokální) dialekt je „územně (geograficky) vymezený útvar národního jaz., který je určen vztahem k jiným teritoriálním útvarům a k jaz. národnímu“. (Kloferová: 2017) Dialekty jsou odrazem vývoje národního jazyka. Některé v některých rysech uchovávají historický stav jazyka a jsou tak velmi starobylé. Dialekty se používají v mluvené neveřejné soukromé spontánní komunikaci. Jejich užití je tedy omezeno.

Dělí se na:

1. česká nářečí;
2. středomoravská nářečí;
3. východomoravská nářečí;
4. slezská nářečí.

1.2.3 SLANG

Je charakteristický pro uživatele jazyka, kteří patří k určité zájmové nebo profesní skupině. Projevuje se ve slovní zásobě. Je to například slang studentský, vojenský, myslivecký atd. Označení je také sociolekt.

Např. ve slangu pražských „dopraváků“ se cestující označují jako *kaštani*.

Typem sociolektu je **argot** (hantýrka, žargon). Jde o mluvu tradičně označovanou jako mluvu deklasovaných skupin, jež má za cíl pojmenováním zamaskovat skutečnost. Dnes ovšem mluvíme spíše o argotech historických, dnešní vězeňský argot nebo mluva narkomanů nemají takové „maskovací“ schopnosti ani mnohdy maskování nemají za cíl. Mluva kriminálků ve vězení má spíše charakter slangu (viz Suk 1993).

„Ani prostředí, v němž se argot užívá, není zcela vzdáleno většinové společnosti, proto mnohé starší argotismy zobečnely (např. ‘vězení’ – *arest, baňa, basa, chládek, krim, kriminál, krimoš, lágr, lapák, loch*), jiné, označující specifické pojmy kriminální scény, jsou méně běžné (*kuchař* – ‘kdo „vaří“ drogy’; názvy narkotika ‘pervitin’ *párno, péčko, pedro, perník, péro, piko*, ale i *bordel, futro, gebřa, máro, matro, smah* apod).“ (Hubáček, Krčmová 2007)

KONTROLNÍ OTÁZKA

Jaký je rozdíl mezi spisovnou češtinou, hovorovou češtinou a obecnou češtinou?

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Seznamte se s knihou Jaroslava Suka *Několik slangových slovníků* (1993) a uveďte pět příkladů slangových výrazů z oblastí, které kniha popisuje.

ZDROJE

DANEŠ, František a kol. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia 1997.

Jaroslav Hubáček, Marie Krčmová (2017): SOCIOLEKT. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: <https://www.czechency.org/slovník/SOCIOLEKT> (poslední přístup: 17. 12. 2018)

Stanislava Kloferová (2017): DIALEKT. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: <https://www.czechency.org/slovník/DIALEKT> (poslední přístup: 17. 12. 2018)

Marie Krčmová (2017): OBECNÁ ČEŠTINA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: https://www.czechency.org/slovník/OBECNÁ_ČEŠTINA (poslední přístup: 9. 12. 2018)

SUK, Jaroslav. *Několik slangových slovníků*. Praha: Inverze 1993.

TICHÁ, Zdeňka. Slang pražských dopraváků. *Naše řeč* 86, 2003, s. 258–260.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Cílem kapitoly je upevnit vědomosti studentů o rozvrstvení národního jazyka. Jde o to, aby byli schopni rychle reagovat např. na to, jaký je rozdíl mezi spisovným jazykem, hovorovou spisovnou češtinou a obecnou češtinou.

2 PROBLEMATIKA KODIFIKACE A POSTOJŮ KE KODIFIKACI

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Cílem je poukázat na současný stav postojů českých lingvistů ke kodifikaci, které se částečně liší od postojů tradičních. Jako zástupce extrémního postoje ke kodifikaci českého jazyka je vybrán Václav Cvrček a jeho koncept minimální intervence.

CÍLE KAPITOLY

- Zopakovat pojem kodifikace, jazyková norma, úzus.
- Objasnit postoj některých současných lingvistů ke kodifikaci.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Kodifikace, jazyková norma, úzus, koncept minimální intervence.

2.1 Kodifikace, norma, úzus

Kodifikace je popis/zachycení jazykové normy prestižní variety jazyka. Jazykovou kodifikaci vytvářejí orgány vědecko-výzkumné (Beneš, Prošek, Smejkalová 2015). Jednou z kodifikačních příruček jsou **Pravidla českého pravopisu**. Ta jsou závazná pro školu a tuto závaznost jim předepisuje doložka MŠMT. U ostatních příruček, jako je Slovník spisovné češtiny a mluvnice aj., tomu tak není, přesto lze všechny jazykové příručky tvořené lingvisty chápat jako kodifikační. Autoritativnost příruček je dána „prestiží autoritativního kolektivu a tradicí“. (ibid: 18) V České republice ovšem neexistuje zákon, který by nařizoval řídit se kodifikačními příručkami. Platí to i pro Pravidla vzhledem k veřejnosti.

Další příručkou je **Výslovnost spisovné češtiny I, II**. Tato příručka také není explicitně kodifikační. Za poslední kodifikační mluvnici je považována **Česká mluvnice** Havránka a Jedličky. Ostatní jsou brány pouze jako deskriptivní.

Obecně se soudí, že čím vyšší rovina jazyka, tím je obtížnější uchopit danou rovinu pro kodifikační popis (ibid: 19). Platí to proto i pro syntax a příručky o syntaxi tak nejsou jako kodifikační vnímány.

Jazyková norma je „soubor jazykových prostředků, které jsou jazykovým společenstvím pravidelně užívány a považovány za závazné“. (Nebeská 2017b) Je středním členem triády „úzus – norma – kodifikace“ (ibid). Nejde však jen o jazykové prostředky, ale

také o pravidla platná pro fungování jazykových prostředků (spojitelnost předložek se jmény, vazby sloves, pravidla pro tvoření slov atd.) Jazyková norma je variantní (můžeme říci *v jazyku* i *v jazyce*, *děkuju* i *děkuji*). Svoji normu mají i dialekty, ale norma se zde shoduje s územ a není kodifikována.

Úzus je „soubor jazykových prostředků, které jsou jazykovým společenstvím užívány bez ohledu na to, jestli jsou vhodné n. nevhodné, správné n. nesprávné – ustálený způsob užívání jazykových prostředků“. (Nebeská 2017a) Doklady úzu najdeme v jazykových korpusech, jako je Český národní korpus. Úzus je oporou pro jazykovou normu.

2.2 Koncept minimální intervence a kodifikace

KMI, jehož autorem je Václav Cvrček, byl nabídnut jako alternativa k současné jazykové regulační činnosti. Byl namířen proti dosavadní teorii jazykové kultury (TJK). Koncept KMI se „záměrně vyhýbá uvádění konkrétních návrhů, jak s lingvistickou materií při jazykové regulaci nakládat (nenavrhuje např. změny v kodifikaci) (...)“ (Cvrček 2008a: 285)

Václav Cvrček je svázán s názory, že „není důvod, proč by lingvistika měla zasahovat do vývoje jazyka svými intervencemi (...)“ (ibid). Jazyk se podle něj vyvíjí v účelný nástroj komunikace spontánně a samostatně. Autor konceptu je proti intervenční povaze TJK, jež se projevuje snahou po kultivování jazyka a jež způsobuje diskontinuitu v jazyce, proti preskriptivní kodifikaci, proti rozdělování prvků na spisovné a nespisovné. „Vlivem preskriptivního charakteru současné kodifikační intervence dochází k diskvalifikaci projevů uživatelů jazyka pouze na základě toho, že se odchylují od kodifikace.“ (ibid: 287)

Cílem KMI je minimalizovat intervenční tlak lingvistů na jazyk a na mluvčí, přičemž výsledkem by měla být stabilní konkurence jednotlivých funkčně odlišených kodifikací. V KMI se počítá s tím, že by se měly přestat vydávat nejvlivnější kodifikační příručky, jako jsou Pravidla českého pravopisu. Naopak by měly být vydávány menší příručky, které by popisovaly jednotlivé oblasti užití jazyka (ibid: 289). KMI apeluje na rozvíjení jazykové tolerance.

KMI byl doprovázen vydáním mluvnice, která zachycuje rozdíl mezi mluvenou a psanou češtinou na základě údajů z Českého národního korpusu (www.korpus.cz). Na rozdíl od předchozích mluvnic tak „nepodává obraz o tom, jak by jazyk vypadat měl, ale o tom, jak skutečně mluvíme a píšeme“.

Mluvnice však nebyla všeobecně přijata a vůči KMI bylo vzneseno několik námitek a bylo napsáno několik polemických statí.

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Seznamte se s Mluvnici Václava Cvrčka a kol. a porovnejte ji s tradičními mluvnice-mi.

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Zamyslete se nad KMI a uveďte konkrétní námítky proti takovému pojetí chápání existence a používání jazyka.

ZDROJE

CVRČEK, Václav a kol.: *Mluvnice současné češtiny: Jak se mluví a píše*. Praha: Karolinum 2010.

CVRČEK, Václav: *Regulace jazyka a Koncept minimální intervence*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.

CVRČEK, Václav: Koncept minimální intervence. *Slovo a slovesnost*69, 2008, s. 284–292

DANEŠ, František: *Kultura a struktura českého jazyka*. Praha: Karolinum 2009, s. 72–82.

Iva Nebeská (2017a): ÚZUS. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/ÚZUS> (poslední přístup: 17. 12. 2018)

Iva Nebeská (2017b): JAZYKOVÁ NORMA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: [https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOVÁ NORMA](https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOVÁ_NORMA) (poslední přístup: 17. 12. 2018)

SHRNUTÍ KAPITOLY

Úkolem předloženého učiva v této kapitole bylo upevnit pojmy kodifikace, úzus, jazyková norma, objasnit pojem „koncept minimální intervence“, seznámit studenty se základními kodifikačními příručkami a vyslovit výhody tradičně pojaté „preskriptivní“ péče o jazyk.

3 VARIANTNOST HLÁSKOSLOVNÝCH PROSTŘEDKŮ

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola přináší přehled o rozrůzněnosti hláskoslovných prostředků, o rozrůzněnosti jejich stylových charakteristik. Úkolem je uvědomit si, že existuje určitá variantnost jazykových prostředků v hláskosloví a že ji lze funkčně využívat při stylizaci projevů v různých komunikačních oblastech.

CÍLE KAPITOLY

- Pojednat o stylové rozrůzněnosti hláskoslovných prostředků.
- Pojednat o využití hláskoslovných prostředků v rozdílných komunikačních (stylových) situacích.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Hláskoslovné prostředky, hláskoslovné varianty.

Soubor jazykových prostředků není homogenní, existují varianty, které lze v komunikaci funkčně využít. Informace o stylových charakteristikách jednotlivých prostředků a jejich variantách najdeme ve Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost (dále SSČ). Jako ve všech rovinách jazyka, tak i v rovině hláskoslovné lze vydělit prostředky, které jsou stylově rovnocenné, a ty, jež rovnocenné nejsou – jedna z variant je neutrální a ostatní mají nějaký stylový příznak. Stylově rovnocenných variant je v jazyce méně oproti variantám stylově rozlišeným.

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Ověřte následující příklady ve SSČ nebo v Internetové jazykové příručce, určete stylové charakteristiky u variant stylově rozlišených. Svá zjištění porovnejte také s Pravidly českého pravopisu. Případně zadejte slovo do vyhledávače ČNK. V PČP a SSČ ověřte charakteristiku tvaru slovesa *moc* – *můžu*.

I. *Stylově rovnocenné /menší skupina/*

a) kvantita samohlásky v základu slova

děšť/dešť, umývadlo/umyvadlo; ochutnávač/ochutnavač; udá-
vač/udavač; odesílatel/odesilatel, stříhat/stříhat

Dodatek k PČP – staví na roveň psaní dlouhých a krátkých u slov: -émie; -én; -érie (galé-
rie);

-ín; -ív; -ívum; -ívní; -ón (stadión,); -ónek; -ónka (fazónka); - péd (ortopéd)

citrón/citron; benzín/benzin; archiv/archiv; tuberkulosa/tuberkulóza; (thema)/téma

vagonek/vagónek; salonek/salónek

b) kvalita samohlásky

oddechovat/oddychovat

kolna/kůlna

chroupat/chřoupat/chřupat

kopule/kupole

přazka/přezka

jiternice/jaternice//jitřnička/jaternička

II. *Stylově rozlišené (diferencované)* – mezi nimi jsou i příklady variant stylově nerozliše-
ných, rovnocenných. Ověřte.

a) polévka/polívka

oblékat/oblíkat

mléko/mlíko

kolénko/kolíno

lupínek/ lupének/ (lupenka, lupénková pila); plamínek/plamének (plaménkový motiv,
plamének polní)

b) hřmít/hřmět

čnít/čnět

čpít/čpět

variantnost hláskoslovných prostředků

mít/mět

chtít/chtět

(chvít, lpít, smít)

c) brýle, brejle

rýžák/rejžák

zítra/zejtra (zejtřek, zejtřejší)

strýc/strejda/strejc

čepejřit se

kýklat se/kejklat se

rorýs/rorejs

hýl/hejl (mít hejla na nose)

rýže/rejže (Vančura: být v pěkné rýži; kýklat se, odprýsknout)

rýt/rejt

kejhat (kýhat); cejch

d) jedenkráte/jedenkrát

snáze/snáz

hůře/hůř

lépe/líp

méně/míň

ZDROJE

ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie, MINÁŘOVÁ, Eva: *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2008.

Pravidla českého pravopisu. Školní vydání včetně Dodatku. Praha: Fortuna 2004.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Praha: Academia 2007.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Kapitola měla za úkol ukázat studentům/kám variantnost v hláskosloví v rozrůzněné podobě slov. Variantnost je výsledkem jazykového vývoje a současné podoby úzu a jeho kodifikace.

4 VYBRANÉ PROBLEMATICKÉ JEvy PRAVOPISU

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola má seznámit studenty/ky s charakterem českého pravopisu a upozornit na některá problematická místa v psaní jednotlivých jevů nebo vybraných pravopisných skupin.

CÍLE KAPITOLY

- Popsat charakter českého pravopisu.
- Seznámit s příručkami českého pravopisu.
- Ukázat některé problematické jevy českého pravopisu.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Pravopis, pravopisné jevy, pravopisné příručky.

4.1 Podstata českého pravopisu

Pokud jde o grafické soustavy pro písemnou komunikaci, rozlišujeme dva systémy: pleremický, tzn. že taková grafická soustava nereprezentuje význam prostřednictvím roviny zvukové, jde např. o čínské písmo, a cenemický, tzn. že grafická soustava reprezentuje význam pomocí roviny zvukové. „Cenemické soustavy se liší podle toho, k jaké (...) jednotce zvukové roviny jazyka se grafické značky vztahují, na soustavy slabičné (japonské písmo kana...) a segmentální (písmo arménské, gruzínské, řecké, cyrilské, latinské).“ (s. 329) Česká grafická soustava je cenemická segmentální fonemická. To, že je fonemická znamená, že grafické značky se vztahují k jednotkám zvukové roviny na úrovni fonémů (nikoliv hlásek; extrémním podobou fonetického pravopisu je fonetická transkripce).

4.2 Praktické příručky českého pravopisu

Příručky pojednávající o pravopise mají v českém prostředí dlouholetou tradici. Základní jsou *Pravidla českého pravopisu* (PČP) ve své podobě poslední úpravy z roku 1993 (existují mnohá vydání těchto pravidel). Poučení o tom, jak se určité slovo píše, lze najít také v *Internetové jazykové příručce* (IJP) a v její tištěné verzi pod názvem *Akade-*

mická příručka českého jazyka. Poslední jmenované příručky nadto obsahují výklady, jež naznačují perspektivy vývoje případné budoucí kodifikace, řeší individuální případy jednotlivých jevů, které se např. do popisu prostřednictvím obecných pravidel nevměšťují. Ukazují tedy konkrétní příklady těchto individuálních jevů, případně výjimek.

4.3 Vybrané problematické jevy českého pravopisu

Popis pomocí obecných pravidel je problematický např. u určitého okruhu výrazů s předponami *s-/z-* (*spatrá/zpatrá?*) (Uličný a kol. 2015: 331) a celé řady jiných jevů: dále např. jde o mluvnickou shodu přísudku s podmětem, psaní velkých písmen, psaní spřežek, adaptaci cizích slov (současná pravopisná kodifikace, tedy PČP, neposkytuje jednoznačná pravidla pro postup adaptace cizích slov). Problémy nastávají i při aplikaci obecných pravidel v interpunkci (potíže dělá uživatelům např. interpunkce před spojkami *a, i, ani, nebo, či*).

4.3.1 JE C MĚKKÉ, NEBO OBOJETNÉ?

Otázka v názvu poddílu je součástí titulku článku v *Naší řeči*, jejímž autorem je Robert Adam. Tématem článku je psaní *i/y, í/ý* po *c* v koncovkách jmen v češtině. Ve slovních tvarech skloňovaných podle měkkých vzorů se píše vždy *i*, například *chlapci, na kopci, spicím* atd. Podle Adama je ovšem situace složitější tam, kde se */i/, /í/* po *c* na rozhraní tvarotvorného základu a formantu objeví ve tvaru, který je skloňován podle vzoru tvrdého (Adam 2003: 169).

Jde za prvé o typ *bezkopný* – N, I sg m. živ., N, A, I sg m. neživ., I sg n., G, D, L, I pl všech rodů tvrdé adjektivní deklinace. Jde o příklady *bezkopný kraj* a *bezkoný pás* nebo *bezpalcá opice* (*c* a *y* se tam ocitají vedle sebe v G, D, L, I pl). Dále jsou to například *bezlímcy/dvoulímcy/velkolímcy kabát* apod.

Za druhé je to typ *hicy* – N, A, I pl neživotných maskulin, vzor „hrad“. Podle Adama České jazykové slovníky uvádějí 28 takových slov (*canc, cic, drc, filc, flanc, frc, glanc, hec, hic, kec, kibuc, kloc, nic, pac, pajc/pác, pokec, puc, punc, rajc, sic, soc, sulc, šmrnc, špraje, špric, štuc, tác, truc*), ale patří sem i slova, která ve slovnících uvedena nejsou, a to *cuc* (na kládě), brněnský *hantec*, vlastní jména, např. *Haarec* nebo brněnský *Oltec*, a substantivizovaná citoslovce typu *drnc* nebo *duc*. (ibid: 170–171) Zvláštním slovem je také slovo *hospic*, to se totiž skloňuje podle „stroj“, ale také podle „hrad“. V korpusu je u tohoto slova poměr počtu tvarů podle měkkého vzoru k počtu tvarů podle tvrdého vzoru 21 : 45. V běžném úzu se tvary podle tvrdého vzoru objevují i u výrazu *líc*. (ibid: 171).

(3.) Typ *skici* – G sg, N, A pl feminin, vzor „žena“, podvzor „skica“ (vedle „skica“ jsou to rovněž vzory „Máňa“ nebo „gejša“). Patří se také nespisovné a/nebo expresivní výrazy *bréca, míca, kloca, kapca* a dubletní *kapuca* (vedle *kapuce*). Dále je to *Máca* (Marcela), *Lúca* (Lucie).

(4.) Typ **Kopanici** – G sg, A, I pl životných maskulin, vzor „předseda“, podvzor „paňáca“ (nebo „rikša“ nebo „Váňa“). Patří sem také jména *Venca, Vinca, Vašica, Voznica* atd.

(5.) Typ **Laci** – A, I pl životných maskulin, vzor „pán“, podvzor „Stýblo“. Vedle hypokoristika *Laco* sem mohou patřit ještě příjmení, jako např. *Fico*.

Proč činí tato slova při psaní potíže?

„Jak známo, dnešní psaní *i/y* po *s, z* a *c* vychází z Dobrovského reformy, kterou bylo odstraněno plošné psaní *y* po těchto písmenech, tehdy již dávno neodpovídající výslovnosti. Této reformě se říká oprava analogická, ale tato analogičnost platí vlastně jenom u *s* a *z*, po *c* Dobrovský navrhl psát vždy *i*“ (ibid: 178).

Podle Adama „pokud ještě někdy vyjdou nová Pravidla českého pravopisu, měla by podle principu tvaroslovné analogie kodifikovat psaní *y* v koncovkách všech pěti typů.“ (ibid)

4.3.2 JAK PSÁT NĚKTERÁ SLOVA SE S/Z?

Jedná se o některá slova, se kterými si mnohdy nevíme rady, protože u nich ne vždy lze jednoznačně aplikovat obecná pravidla pro jejich psaní. Jsou to slova *spatra/zpatra*, nebo například slovo *strávit*. Pomocí jazykových korpusů lze sledovat, jak fungují některá podobná slova a slova, u nichž obecné pravidlo není vždy použitelné. Vodítkem pro orientaci při psaní jsou jednak PČP, jednak IJP, lze také využít ČNK a sledovat správnost psaní jednotlivých slov a frekvenci případných variant.

Uvedme příklady některých problematických skupin.

1. Slova, která vyvolávají nejistotu při psaní *s/z* jsou slovesa zakončená na *-ovat*. U většiny z nich (*aktualizovat, kopírovat, kombinovat, kompletovat, komplikovat, kontaktovat, konstruovat*) je podoba s předponou *z-* vždy správná. Jen u některých z nich lze zvolit i předponu *s-* (*zestylovat* i *sestylizovat, zkontaktovat* i *skontaktovat, zkompletovat* i *skompletovat, zmontovat* i *smontovat*). Výjimkou jsou pouze ta slovesa, která mají *s-* už v původním jazyku: *skandalizovat* (neexistuje samotné **kandalizovat*), *skandovat, skartovat, skreč – skrečovat, smeč – smečovat* (citována je IJP).

2. Dále jsou to slova jak s předponou *s(e)-*, tak s předponou *z(e)-*, u nichž je mezi oběma podobami podstatný významový rozdíl, ev . rozdíl vazebný: *sběh lidí – válečný zběh, sjednat přednášku – zjednat nápravu, správa domu – novinová zpráva, zhlédnout představení, film, výstavu, dokument – shlédnout z rozhledny dolů, stěžovat si ve škole – ztěžovat práci*. Některá lze psát oběma způsoby: *zcestovat* i *scestovat, zkrápět* i *skrápět*. Je to proto, že významový rozdíl zde není (citována je IJP).

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Diskutujte o některých (jiných) problematických jevech českého pravopisu. Uveďte příklady, vyhledávejte slova, ve kterých si nejste jisti pravopisem, v PČP, v IJP nebo ČNK.

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Seznamte se podrobněji s uvedenými články R. Adama a F. Daneše a podejte shrnující zprávu formou dvoustránkového referátu.

ZDROJE

ADAM, Robert: „Bezkopčný úval známý svými hicy předlohou skici mistra Kopanici.“ Je cměkké, nebo obojetné? *Naše řeč*86, 2003, s. 169–180

DANEŠ, František: O písmenku ca o písmenech a hláskách vůbec. *Naše řeč*91, 2008, s. 127–134.

K otázce měkkosti, tvrdosti a obojetnosti v pravopise. <https://sites.ff.cuni.cz/ucjtk/wp-content/uploads/sites/57/2015/11/Adam2010a.pdf>

PRAVDOVÁ, Markéta, SVOBODOVÁ, Iva (eds.): *Akademická příručka českého jazyka*. Praha: Academia 2014.

Pravidla českého pravopisu. Školní vydání včetně Dodatku. Praha: Fortuna 2004.

ULIČNÝ, Oldřich, PROŠEK, Martin (eds.): K české fonetice a pravopisu. *Studie k moderní mluvnici češtiny*5. Olomouc: Univerzita Palackého 2013.

ULIČNÝ, Oldřich a kol.: *Preliminária k Moderní mluvnici češtiny*. Olomouc: Univerzita Palackého 2015.

Internetová jazyková příručka. <http://prirucka.ujc.cas.cz>

SHRNUTÍ KAPITOLY

Úkolem kapitoly bylo podat základní informaci o charakteru českého pravopisu a jeho některých problematických jevech.

5 VARIANTNOST MORFOLOGICKÝCH PROSTŘEDKŮ – JMÉNA

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Podobně jako u hláskosloví (viz výše) existují varianty i u morfolologických prostředků, jak tvarů, tak morfolologických kategorií jako je například číslo nebo rod. Varianty však mají rozdílný charakter, je potřeba mezi nimi rozlišovat. Některé jsou z hlediska současné kodifikace nespisovné, jiné mají rozdílný stylistický charakter. Některé varianty jsou součástí úzu, ale nejsou kodifikovány.

CÍLE KAPITOLY

- Ukázat variantnost v morfolologických prostředcích a kategoriích.
- Vysvětlit odlišný charakter jednotlivých variant.
- Vysvětlit pojem hyperkorektnost.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Morfolologické prostředky, morfolologické varianty, spisovnost, nespisovnost, stylový příznak, hyperkorektnost.

Podobně jako u hláskosloví (viz výše) existují varianty i u morfolologických prostředků, jak tvarů, tak morfolologických kategorií jako je například číslo nebo rod. Varianty však mají rozdílný charakter.

Jsou varianty

1. bez stylového rozlišení

2. p. sg. budíku, -a

6. p. sg. rybníku, -ce atd.

2. představující významové rozlišení

1. p. pl. lokty, lokte

3. a 6. p. pl. loktu, - i; v Lokti – v loktu

Mluvili o Mnichovu/o Mnichově.

Syntagmatická spojení: výklad snu x probudit se ze sna (2. p. sg.); bez dřevěného klínu x spadlo mu něco do klína (2. p. sg.)

3. stylově rozlišené varianty

hokejisté/hokejisti

kupují/kupuju atd.

V dalších výkladech se zaměříme na varianty, které jsou slohově rozlišené, je potřeba odlišit rovněž varianty spisovné od nespisovných.

Slohová charakteristika morfologických prostředků (jména):

1. Rozhodněte, které tvary jsou nespisovné, neutrální, hovorové spisovné, knižní; запиšte do tabulky:

a) hokejisté/hokejisti; diplomaté/diplomati; atleté/atleti; jubilanté/jubilanti; hosté/hosti;

b) píscích/pískách; střízích/střihách;

c) pláň/pláně (sg.); bouř/bouře;

nespisovné	spis. hov.	neutrální	knižní	archaické

2. Jaký je rozdíl mezi rodovými variantami?

a) svízel, hřidel – M, F; kredenc, pec – M, F

b) prostor/prostora; příkop/příkopa; oplatek/oplatka; koblih/kobliha; řádek/řádka; okurek/okurka; fazol/fazole;

c) určete rod: kníže, září.

3. Ve kterých výrazech je užití množného čísla příznakové? Proč?

Přišly velké sněhy. Zlata vybledla. Železa rezivějí. Čerpala naděje k čekání (ČK).

4. Potržené tvary nahrad'te jinými? Co je správně podle současné kodifikace?

Škola je vlevo od Bezručové ulice?

Ten druhý kolega je více schopný než ten první.

Ta voda je čistší.

Maminka má ten samý kabát co já.

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Na základě příkladů uveďte, co je to hyperkorektnost. Vysvětlete, jak vzniká.

Příklady: *ukáži, dvěmi, atleté, by jsme, (oni) vytváří* atd.

Seznamte se s články Sgall, Petr: Poznámka k pojmu hyperkorektnost. *Naše řeč* 89, 2006, s. 21–25; Chromý, Jan: Tzv. hyperkorektnost a její vztah ke kodifikaci. *Naše řeč* 90, 2007, s. 123–131.

ZDROJE

ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie, MINÁŘOVÁ, Eva: *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2008.

6 VARIANTNOST MORFOLOGICKÝCH PROSTŘEDŮ – SLOVESA

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Podobně jako jmen i u sloves platí variantnost morfologických tvarů. Je stejně nutné se v této variantnosti zorientovat, vědět, které tvary a užití morfologických kategorií je spisovné a které je nespisovné, které existuje v úzu a které se stalo součástí kodifikace.

CÍLE KAPITOLY

- Ukázat variantnost morfologických prostředků a morfologických kategorií.
- Ukázat správnost a funkčnost užití jednotlivých variant.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Morfologické prostředky, morfologické kategorie, variantnost, spisovnost, nespisovnost, funkčnost, slovesa.

1. Určete, který tvar je nespisovný, neutrální, hovorový spisovný, knižní, ev. zastaralý, ověřte ve SSČ a IJP:

skáču/skáči; píšu, píši; vznikl/vzniknul; křikl/křiknul; riskl/risknul; děkuji/děkuju

výraz	nespis.	neutrální	hov. spis.	knižní

2. Od sloves vyrábět, provádět, házet, stavět, trpět, umět, náležet, bydlet, muset, moct, vědět vytvořte 3. os. pl. V případě dvojí možnosti vytvořte oba tvary a určete jejich stylistickou charakteristiku.

3. Ověřte, který z tvarů je správně:

očisti/očist'

čistěn/čištěn

nahrazen/nahražen

4. V případě chyby opravte:

Barmě můžete pomoct i vy.

Budeme hotovi včas.

Přišli bysme zítra. Jseš zítra doma? Mohli by jste přijít zítra?

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Seznamte se s článkem Neila Bermela „Tvary minulého přičestí v ČNK: táh, táhl, či táhnul?“ (je dostupný v pdf na internetu) a podejte zprávu v podobě referátu o některých jevech, které jsou analyzovány a popsány v tomto článku.

ZDROJE

ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie, MINÁŘOVÁ, Eva: *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2008.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Cílem kapitoly bylo upozornit na variantnost morfoložických prostředků týkajících se sloves, upevnit u studentů povědomí o stylistické platnosti jednotlivých variant, o vhodnosti jednotlivých variant, jejich odlišnosti nebo jejich případné neutrální dubletnosti.

7 SLOVESNÉ A PŘEDLOŽKOVÉ VAZBY

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Cílem kapitoly je předložit příklady některých nevhodných a nesprávných slovesných a předložkových vazeb, upozornit na určité vývojové tendence v užívání vazeb.

CÍLE KAPITOLY

- Ukázat nevhodné a nesprávné užití některých předložkových a slovesných vazeb.
- Ukázat na původ některých původně pro češtinu nesprávných vazeb.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Slovesná vazba, předložková vazba, zeugma, kontaminace.

V této kapitole se zaměříme na některé slovesné vazby a předložkové vazby. Je potřeba rozlišit, které jsou správné a které nikoliv, které jsou kodifikované a které jsou pouze součástí úzu. Je potřeba ověřit jejich správnost.

Tradičními příklady nesprávného užití slovesných vazeb ve větě je zeugma a kontaminace. Nesprávné mohou být ovšem i předložkové vazby. Některé jsou ovšem natolik vžitě, že je za nesprávné ani nepovažujeme. Jedná se například o některé vazby převzaté ze slovenštiny. Zeugma a kontaminace však nejsou jedinými typy nevhodných vazebných spojení ve větě.

Zeugma znamená zanedbání dvojí vazby nebo také **spřežení dvou vazeb**. Rozvíjející člen (nejčastěji předmět) se váže ke dvěma slovesům s různými vazbami.

Př. A tak jsem poprvé potkala a mluvila s tím člověkem.

Podobná situace nastává v případě adjektiv odvozených od sloves:

Působí jako platforma pro setkávání osob zajímavících se a zabývajících se mediální pedagogikou. (Má být: zajímavících se o ... a zabývajících se čím)(tento text má Asociace pro mediální pedagogiku na svých internetových stránkách)

Kontaminace je směšování vazeb; objevuje se u významově příbuzných sloves nebo konstrukcí.

1. *Mám než tebe. [mám jen tebe + nemám (nikoho jiného) než tebe]*
2. *Zúčastnit se **na** shromáždění. (zúčastnit se čeho + zúčastnit' se na niečom)*
3. *Někdo/něco je **na** vině. (česky někdo je vinen aj.) **Na** vině jsou zanedbané povinnosti vlády.*

Ze slovenštiny máme také tuto vazbu: ***Na** čele vlády dnes stojí premiér jiné strany.* (česky: *V čele*); *Sparta se přiblížila **na** čelo tabulky.* (přiblížit se něčemu, k něčemu)

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Podívejte se na cvičení, které nazvěme Vazby „v pohybu“, zamyslete se nad správností jednotlivých vazeb, ev. opravte/přestylizujte ty nevhodné či nesprávné:

I. Rozhodněte o správnosti vazby (spisovnost, funkční užití, stylová hodnota):

a) Uvažovali jsme o problému daní/uvažovalijsme problém daní/s problémem daní.

Zmínili se o volbách/volby.

Diskutovali o problému/problém/k problému.

Konzultoval správce sítě/se správcem sítě.

Obchodoval cenné papíry/s cennými papíry.

Pozbyl naděje/naději.

Užívá svého práva/své právo odvolat se.

Nabyl tam vědomostí/vědomosti.- Nabyl majetku/majetek.- Nabyl klidu/klid.

Dosáhl rekord/rekordu.

Naučil se počtům/počty.

Léta pracoval o románu/na románu/nad románem.

Je to pro tento případ relevantní/vzhledem k tomuto případu.

Je třeba zavést jasná pravidla a dbát o jejich dodržování.

b) Premiér se zúčastnil **na** summitu evropských zemí.

Sparta se přiblížila **na** čelo.

Na čele vlády dnes stojí jeho bratr.

Na vině jsou zanedbané povinnosti vlády.

Premiér měl dotaz **na** předsedu strany.

Budeme se orientovat **na** vztahy na naše sousední země.

Je pověřen vykonávat dozor **na** výchovu jemu svěřeného dítěte.

c) Mimo pistolí a obušků použila policie i vodní děla.

Mně nejvíce uchvátily národní parky.

V případě, že banka, nebude schopna dostát svých závazků.

Vyvaroval se svým nedostatkům.

Při sledování programového prohlášení České vlády táhly hlavou i člověku, oproštěnému o laciná cingrlátka (...).

II. Je to o tom/o něčem jiném/je to něco jiného:

1. Veřejnoprávní fond je o tom, že prostředky vybrané na pojištění (...). – Medicína je o soustředěnosti. – Tento příběh je o veliké síle. – Sekretářka není jenom o vaření kávy.

3. Kázat mravnost a moralitu je o něčem jiném, je to individuální pokus. – Ta kniha je o něčem jiném.

4. AIDS je něco jiného než dosavadní epidemie.

III. znát

Myslím, že znáte, že se těmto problémům nevyhýbáme. – Myslím, že naši poslanci znají lépe než mnozí poslanci, že (...)

IV. Jsme za vítězství šťastní. – Jsme za to rádi. – Jsme za něho šťastní.

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Popište chyby v následujících ukázkách a text přestylizujte:

„Napište nám na chat, případně email a my Vám moc rádi **pomůžeme vyřešit** nějaký problém, či Vás **navést** na správnou cestu při hledání toho správného produktu.“

„Účastníci semináře dostanou příležitost **vyslechnout a diskutovat příběhy** a zkušenosti těch, kteří se už cestou vlastního byznysu vydali.“

ZDROJE

ČERNÁ, Anna a kol. *Na co se nás často ptáte*. Praha: Scientia, 2002.

NOVOTNÝ, Jiří. Jazyková stránka cestovních a lázeňských prospektů. *Naše řeč* 44, 1961, s. 248–254.

SVOZILOVÁ, Naďa. *Jak dnes píšeme / mluvíme a jak hřešíme proti dobré češtině*. Jinočany: H+H, 2003.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Kapitola měla za úkol upozornit na některé problematické slovesné, předložkové, ev. jiné vazby, které se uplatňují při stylizaci české věty. Úkolem studentů bylo posoudit, které vazby jsou správné a které správné nejsou, a to z hlediska současné kodifikace, posoudit vhodnost, ev. nevhodnost vzhledem k jejich užití v současném úzu.

8 MÓDNÍ A NADUŽÍVANÉ VÝRAZY A VAZBY V SOUČASNÉ KOMUNIKACI

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Úkolem kapitoly je poukázat na četnost užívání některých výrazů a vazeb, jež jsou však hodnoceny z hlediska normy, ev. kultivovaného projevu, jako nevhodné nebo přinejmenším zbytečně nadužívané.

CÍLE KAPITOLY

- Upozornit na nadužívané a módní výrazy a vazby v současné komunikaci.
- Posoudit jejich vhodnost, ev. nevhodnost v současné komunikaci.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Módní výraz, vazba, kultivovanost projevu.

V jazyce sice stěží zjišťujeme, odkud se módní nebo nadužívané slovo vzalo, ale obecně platí, že velký podíl na rozšíření takového slova, výrazu nebo vazby mají média. Současná publicistika, blogeri atd. a také je to jazyk politiků. Ve všech případech jde o poměrně stereotypní vyjadřování používající nejrůznějších klišé. Orientační frekvenci, případný nárůst výrazu nebo naopak jeho pokles lze zjistit pomocí statistických údajů v ČNK. Vhodnost a kontexty užití jednotlivých slov a výrazů lze ověřit ve SSČ, IJP, ev. ASCS.

Podívejme se na některé z nich; diskutujete o nich, uveďte další příklady:

1. Pakliže

– kniž., i varianta *pakli*; neutrál. *jestliže*

- „*Pakliže* je spojka podřadicí, v dnešní slovní zásobě řazena mezi již zastaralé a neužívané.“ (učebnice) – není to pravda, její frekvence je velká
- skupina Kabát – písnička *Pakliže* (z alba *Do pekla / Do nebe*, 2015)
<https://www.youtube.com/watch?v=7uZVFTMS3e4>

Bude Nečas na Švýcarsy? Pakliže ne, trenéři si pohrávají i s neotřelou variantou (Sport.cz, 8. 5. 2018, titulek)

Senátor Valenta žasne. **Pakliže** podnikáte v hotelnictví, pozorně čtěte, co pro vás sněmovna vymyslela (Parlamentní listy.cz, 16. 5. 2018)

- Tiskoví mluvčí, politici atd., často se objevuje v běžně mluvené řeči.

2. Dle

– kniž.; neutrál. *podle*

V mluvené řeči i v psané, která je směsicí mluvenosti a psanosti; chaty, diskuze atd.: **Dle mě** by měl mít céčko Piškot (uživatel na Twittru);

Dle měmálo přibírá i roste (e.Mimino.cz); džíny píšou 9-12m ale **dle mě** teda (Sbazar.cz); Bunda holčička vel. 74 **dle mě** větší (inzerát)

Konečně můj pokoj dle mé představy (Zonky.cz), reklama

- Toto slovo najdeme v řeči politiků, v diplomkách, všude.

3. Potažmo

– kniž., SSJČ – výraz archaický

- Podle slovníku má význam ‚se vztahem, se zřetelem, vzhledem k někomu, něčemu‘; popř. **expresivně** ‚vlastně, respektive‘.
- Dnes se *potažmo* užívá v celé řadě významů: jako synonymum k *vlastně, respektive, a tedy i, a tedy vlastně, a tím i, to se vztahuje i na, to platí i pro, v souvislosti s tím, přesněji řečeno, rovněž*.

Argumentují nutností řešit chronický schodek obchodní a potažmo i platební bilance.

Zákonitosti psychické odezvy příchodu a rozvoje vážné, potažmo nevyлéčitelné nemoci.

Instanbul, potažmo Cařihrad (Aktuálně.cz, titulek)

Obiloviny, potažmo pícniny

4. Lehce

Padající sníh ze střechy může kolemjdoucí lehce zranit. (Události ČT)

Srovnej ve SSČ:

- **lehce, lehko** přísl. (2. st. -čejí) *k 1-4*: lehce oblečený; — lehce kráčet; — lehce raněný; — lehce vydělané peníze *snadno*; v přís. je mu lehko u srdce

- **lehký** příd. (2. st. -čí)
a) *mající, jevící malou míru, slabý 8, mírný 1* (× *těžký 5*): lehký pacient, trest, povzdech, větrík; lehká únava; lehké spaní, zranění; lehké jídlo *dobře stravitelné*
b) *málo namáhavý, snadný* (× *těžký 6, obtížný 2*): lehký úkol, život; lehká práce, otázka, volba, smrt; lehké rozhodnutí; není nic lehčího; neměl to lehké

Příklady:

- *V následující kapitole se lehceobrátime do minulosti.* (DP)
- *román v lehce detektivním duchu* (DP)
- *lehce flexivnějšítvarslova* (mladý kolega-lingvista)
- *lehké omezení u generické reference v postpozici* (SaS 72, 2011, s. 249)
- Př. 1 *Ve výběrovém řízení, které neziskové organizace považují za lehce řečeno zmanipulované, rozhodovala výběrová komise.* Vs. **mírně řečeno**

(Lidové noviny- Morava, 10. 3. 2015; v citátu, v přímé řeči)

- Př. 2 Jaroslav MARTÍNEK, vedoucí oblasti nemotorové dopravy; koordinátor iniciativy Město s dobrou adresou, Centrum dopravního výzkumu: *A proto je tak nesmírně důležité komunikovat o budoucích opatřeních, který město chystá, nejenom teďka o současnosti, přítomnosti, protože je mi naprosto jasné, že spousta lidí je lehce řečeno trochu vytočeno s tím, že najednou se něco musí měnit ve svých životech, to, co fungovalo 5-10 let, tak najednou budou muset měnit, (...)*

(ČRo Plus, 24. 8. 2016)

- *Tomuto útoku předcházela **lehký** ofsajd* (těsný?);
- ***lehce**(těsně?) před druhým místem uslyšíte hit letošního léta* (Krátko předtím než uslyšíte písničku, která je v hitparádě na druhém místě);
- *Leverkusen bychom mohli považovat za **lehkého** favorita utkání* (tzn. **mírného** favorita, nebo je to favorit, který nemá kvality, a je **snadné** proti němu hrát).
- *V Lidovém domě je **lehká** netrpělivost. Čeká se na „vítězné výsledky“.*

5. Čerstvý

- *čerstvá aktualita* (nonsens);
- *Čerstvé bundy na různé způsoby.* ZOOT.cz
- *Čerstvá nabídka práce. Přidejte se k nám* (Billa)

- *Dům, který byl čerstvě opravený* (lépe: v nedávné době); Prima, Zprávy, 21. 9. 2018
- *Čerstvé langoše, čerstvé belgické pralinky, čerstvá domácí pasta, čerstvě pražené mandle; čerstvá zabijačka; Vaše čerstvé pekařství*
- *Čerství absolventi; čerstvé dotace; čerstvé vydání*
- *Čerstvé maminky, čerstvá miminka; čerstvá vedoucí tiskového odboru*
- *V tom stejném roce došlo také k otevření prvního obchodu s čerstvou kosmetikou.* (Bakalářská práce, FSV, 2018)
- *Ministerstvo nyní spočítalo, jak se valorizace konkrétně projeví podle čerstvých údajů o průměrném výdělku.* (aktuálně.cz, 10. 9. 2018); **nejnovějších**
- **Čerstvé příležitosti** na trhu s nemovitostmi pro vás prozkoumal a odpovědi od odborníků vztatých získal zástupce vedoucí vydání *Onřej Lipár* (Marianne Bydlení, září 2017, s. 182).
- **Čerstvé rozhodnutí vlády** (ČT, 13. 10. 2017, večerní Události)
- *Vadí mi princip, který umožňuje buzerovat libovolného čerstvého rodiče* (Parlamentní listy, 24. 6. 2017)
- *Odebírejte nejčerstvější aktuality z Vašeho regionu* (deník.cz)
- *Primátor a čerstvý poslanec Staněk* (deník.cz, 24. 10. 2017)
- **Podívejme se na čerstvou nehodu** (25. 10. 2017, Studio 6, ČT)
- *ODS se čerstvě vrátila* (TV NOVA, TN, 24. 10. 2017)
- *Policie čerstvě zatkla* (ČT, Události, 21. 12. 2017)
- *Čerstvé rozhodnutí* (ČT, 13. 10. 2017), večerní Události
- *Čerstvá autonehoda* (Studio 6, 28. 11. 2017, Jolka Krásná)
- *Čerstvý dabovaný thriller je tady*, 30. 11. 2017
- *Její čerstvý zájem o středověk* (Castle na zabití)
- *Ačkoliv se čerstvě podmaněné kmeny proti Caesarovi bouřily (...)*, s. 106, Dějepis 1 pro gymnázia a střední školy. Pravěk a starověk. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství 2008. (Miroslav Popelka a Válková Veronika); **v té době (nově)**

Ano:

- *To je radost. Nadšený kuň dovádí v čerstvě napadaném sněhu* (aktuálně.cz, 27. 12. 2017)
- ANO: *čerstvý sníh, čerstvý vítr, čerstvá zelenina*

6. Poctivý

- *Poctivá výroba Globus; poctivé párky; poctivé zákusky; Poctivý Eshop; poctivé jednání (v politice)*
- Obchodní název: *Poctivé párky, Poctivá šunka (Kostelecké uzeniny)*
- *V každém hypermarketu pro vás každý den **poctivě** připravujeme **čerstvé** pečivo, bouráme **čerstvé** maso a z vlastních surovin vaříme **čerstvá** jídla. Výrobky s logem **Poctivá výroba Globus** garantují maximální **čerstvost** a kvalitu.* (Globus)

Vše – zdá se – odstartovala *poctivá káva Jihlavanka*:

- ***Poctivá káva v poctivém českém cibuláku (reklama)***

<https://www.youtube.com/watch?v=KeePqkh-vIU>

- *Káva Jihlavanka s novými dózami pro uchování **poctivého** aroma.*
- *Můžete si s ní udělat „čerstvého turka“.*
- *Baník se musí vrátit k poctivé agresivní hře.* (MFDnes, 24. 11. 2018)

7. Predikovat

- *dopředu predikovat* (ministr zdravotnictví; brífink po zasedání vlády, 17. 10. 2018)
- *Predikovat kličku by jistě herní taktice jeho soupeře prospělo.*
- V odborném vyjadřování: na konferenci „Spisovná čeština“ (2018) –

S. Čmejková predikovala (VŠ učitelka); *snadněji se predikuje* (VŠ učitelka)

- *modely nižších řádů nedokáží **predikovat** s dostatečnou přesností*

(nedokážou – jen)

8. Finální

Užívá se dlouhodobě v advokacii, soudnictví a ve sportu.

- *finální citace, finální rozsudek, finální návrh, finální spotřebitel, finální rozhodnutí* (soudní vyjádření)
- *Po ní ale přišel advokát Robert Pelikán, který pro LN uvedl: „Vím, kolik co stojí a kolik co zabere času.“ A dodal: „Klíčovým prvkem finální verze tarifu je , že se snížená odměna aplikuje jen na úkony samotné přípravy formulářové žaloby . Advokátní tarif ve své finální podobě odráží skutečnou pracnost a nákladnost jednotlivých úkonů právní služby . (Lidové noviny)*
- *Kladenský gólman Jan Chábera atakům hráčů Pardubic dlouho odolával, o to trpčí byla **finální prohra**.* (Sport, 5. 3. 2013)
- finální přihrávka atd.
- *(...) Ioni skutečně nepřehlédnutelná kapela Kryštof, ale nelze je brát jinak než jako podnětný střet několika světů, ze kterého by **finální výsledky** předem tipovala leda vědma. Populární není jen pop Akademie přestala vnímat přízvisko populární jen jako synonymum popu. (Magazín Víkend MFDnes, 11/2013); **konečné výsledky***
- *(...) tak jdeme za Andrejem Babišem a on má to **finální** ano či ne.*(Hospodářské noviny, 3. 7. 2013); **konečné ano-ne; rozhodující**
- *Především nás čeká **finální** fáze jednání o podobě Společné zemědělské politiky v novém finančním období EU od roku 2014. (Parlamentní listy, 8/2012); **konečná/závěrečná***

- *Masová směs dále putuje v nerezových vozících do další místnosti. Zde se u několika stolů naráží směs masa do klišovkových střev, vyrobených z hovězí kůže, a vzniká **finální štangle salámu**. Střívko je další odlišností Vysočiny 1967 od podobných výrobků z jiných závodů. (Jihlavské listy, 2. 7. 2013)*
- *Nebojte se vybrat nejen nadčasové záležitosti, ale i výstřelky, které ve **finálních dnech** slev můžete najít skutečně za pakatel. (žena.cz, aktuálně, 21. 12. 20018)*
- *Finální ukrutnost (film 2017; angl. název Outrage Coda)*

9. Hádat

= "I guess"; *Hádám, že stěhovat se nebudete.*

- Hádat se =přít se; věštit; usuzovat na něco, domýšlet se
- *hádat z ruky; hádat se kvůli maličkosti; z kávové sedliny je hádánabudoucnost*

SSČ

- **hádat** ned.
1. *usuzovat, odpovídat bez znalosti potřebných faktů, dohadovat se, domýšlet se:*
hádej, co mám;
- hádali mu dvacet let
2. *věštit I: hádat budoucnost, z ruky*

10. Další – projekt, produkt, příběh

Vyhledejte příklady.

11. Je to o tom; je to o něčem jiném/je to něco jiného

1. *Veřejnoprávní fond je o tom, že prostředky vybrané na pojištění (...). – Medicína je o soustředěnosti. – Tento příběh je o veliké síle. – Sekretářka není jenom o vaření kávy.*
3. *Kázat mravnost a moralitu je o něčem jiném, je to individuální pokus. – Ta kniha je o něčem jiném.*
4. *AIDS je něco jiného než dosavadní epidemie.*

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Prohlédněte si stránku <https://archiv.ihned.cz/c1-28253140-modni-slang-ovlivnuji-blogy-a-reality-show> a hledejte podobné výrazy, se kterými se setkáváte v současné komunikaci často. Podejte zprávu.

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Přečtěte si kapitolu Móda v jazyce (s. 229n) v knize *Kultura a struktura v jazyce*. Porovnejte se současným stavem módních slov. Uveďte příklady, které uvádí F. Daneš a uveďte některé nové, nebo ty, které se kdysi objevily a dodnes přetrvávají.

Nahlédněte do bakalářských prací:

CÍSLEROVÁ, Jana: *Módní slova v současné češtině*. Olomouc: Univerzita Palackého 2013. Bakalářská práce.

DUNDÁČKOVÁ, Nikol: *Módní slova v současné češtině*. Brno: Masarykova univerzita 2015. Bakalářská práce.

ZDROJE

DANEŠ, František: *Kultura a struktura českého jazyka*. Praha: Karolinum 2009.

SVOZILOVÁ, Naďa. *Jak dnes píšeme / mluvíme a jak hřešíme proti dobré češtině*. Jinočany: H+H, 2003.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Kapitola pojednává o módních a nadužívaných výrazech v současné češtině. Úkolem bylo vyvolat diskusi o vhodnosti a nevhodnosti, přiměřenosti a nepřiměřenosti užívání těchto výrazů v různých komunikačních kontextech.

9 ADAPTACE A SKLOŇOVÁNÍ CIZÍCH VLASTNÍCH JMEN. PŘECHYLOVÁNÍ

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

V kapitole jde o to, seznámit se s výkladem v IJP týkající se skloňování osobních jmen, zejména cizích původu, a odůvodnit podstatu přechylování u ženských příjmení.

CÍLE KAPITOLY

- Objasnit vybraná pravidla skloňování cizích vlastních jmen.
- Objasnit podstatu přechylování u ženských příjmení.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Skloňování, výslovnost, vlastní jména osobní, přechylování.

9.1 Ke skloňování a výslovnosti cizích osobních jmen

„Při skloňování osobních jmen se primárně řídíme jejich výslovností. Podle zakončení, které má jméno ve vyslovované podobě, je přiřazujeme k příslušnému skloňovacímu typu. Tento postup je důležitý zejména u jmen cizího původu, jejichž grafická a zvuková (fonická) podoba se může výrazně lišit.“ (IJP)

V českém prostředí máme typicky česká jména: *Novák* atd.; typicky české jméno je z přičestí minulého *Zavadil*, *Dokoupil* atd. Americký režisér Quentin Tarantino dříve než přijal jméno vlastního otce, užíval jméno nevlastního otce a jmenoval se *Quentin Jerome Zastoupil*. Hojně se v českém prostředí vyskytují jména cizího původu: *Schneider*, *Wontroba* atd. Užíváme cizí jména umělců, sportovců, vědců atd.

Jedna důležitá věc je **výslovnost**(nejen pro určení přiřazení ke skloňovacímu typu), druhá je jejich **skloňování** (užívání v textu mluveném a psaném). Výslovnost má vliv na skloňování:

- Larousse [larus]; Boccaccio [bokačo]; Borgia [bordža] atd.
- Feininger [fajningr] i [fajninger]
- Johnson – angl. [džonsn], švédsky [jonson]

Je nutné věnovat pozornost tomu, k jaké národní příslušnosti jméno patří.

- Bernstein – americký dirigent [Bernstejn]
 - francouzský dramatik [Bernsten]
 - německý umělec [Bernštajn]

C. G. Jung – švýcarský lékař, psychoterapeut, zakladatel analytické psychologie; vysloveno v přednášce VŠ učitele jako [sí džej? jang]. Je to Carl Gustav Jung.

Achille-Claude Debussy [*ašil klód debysy*], ve zprávách na ČT vysloveno jako [deba-sy].

George Trakl je rakouský spisovatel, jehož jméno bylo v přednášce vysloveno jako [džordž trekl] atd.

Příkladem rozdílné výslovnosti jsou rovněž následující jména mající stejnou psanou formu, ale ve výslovnosti jsou rozdílná. Vyslovují se podle země původu, ke které jméno patří a v jejímž jazyce se užívá:

- představitel kubánské revoluce *Fidel Castro Ruz* se na základě španělštiny vyslovuje [fidel kastro rus],
- ale portugalský spisovatel *Ferreira de Castro* [ferejra dy kaštru].

Poučení můžeme nalézt ve slovníku: *Výslovnost spisovné češtiny. Výslovnost slov přejatých. Výslovnostní slovník*. Praha: Academia 1978. (výslovnost jmen cizích – ruština, rumunština, angličtina, latina, turečtina atd. atd. + slovníček cizích slov a jejich výslovnosti)

HONZÁKOVÁ, Marie – Honzák, František – Romportl, Milan: *Čtete je právně? Slovníček výslovnosti cizích jmen*. Praha: Albatros 1996.

Problémem není jen výslovnost, ale i psaná podoba, např.: Shakespeare se angličtině a v češtině píše stejně, v polštině je tomu jinak: Szekspir.

9.2 Skloňování mužských jmen osobních

Nahlédněme do příslušné pasáže Internetové jazykové příručky. Rovněž je možné nahlédnout do oddílu Podstatná jména vlastní v knize *Mluvnice češtiny II*. Praha: Academia 1986, s. 345n.

- I. Mužská jména zakončená ve výslovnosti na souhlásku (podle IJP):

Typ Štěpánek, Machek, Vepřek, Pavel, Chmel, Karol, Dubak, Winter, Wolker

- kmenové nebo pohybné –e, jiné jazyky –o, -a

- 2. p. sg. Machka, Štěpánka

Vepřka i Vepřeka; Wolkra i Wolker

cizinec: Schlegla i Schlegela

Jelinka i Jelineka (v případě např. rakouského jména českého původu)

- 2. p. sg. Dubaka, Pavola, Karola

Příjmení ve formě přídavného jména zakončená na -ých, -ův (typ Šerých, Tichých, Jakubův)

- mohou zůstat **nesklonná**, ale skloňují se také podle „pán“, „otcův“
- 2. p. sg. Šerých i Šerýcha (nechápeme jako adjektivum) X pan, pana Tichých
- 2. p. sg. Jakubův i Jakubova

Jména zakončená v písmu a ve výslovnosti rozdílně (typ Chirac, Balzac, Gerard, Beaufort, Jacques, Descartes, Charles, Jules, Yves, Smith, Heath)

- Balzac – 2. p. sg. Balzaca i Balzaka
- Jacques [žak]– 2. p. sg. *Jacqua, Jacquesa* i *Jacquese* [žaka]
- Descartes [dekart] – 2. p. sg. *Descarta/Descartesa* i *Descartese* [dekarta]; skloňování podle „muž“ se nedoporučuje.
- Charles [šárl] de Gaulle - *Charlesa* [šárla]
- Charles, princ z Walesu [čárls] - *Charlese* [čárlse]

Příjmení ve formě přídavného jména zakončená na -oj, -ij, -yj, -ůj (typ Tolstoj, Čajkovskij, Bud'onnyj, Petrůj)

- skloňují se jako přídavná jména
- 2. p. sg. – bez Čajkovského, Bud'onného

Bokij (kdysi hráč olomoucké Sigmy) – 2. p. sg. - vytvořte

5. p. sg. – *Tolstoj* i *Tolstý*, *Čajkovskij* i *Čajkovský*, *Dostojevskij* i *Dostojevský*, *Bud'onnyj* i *Bud'onný* (dublety)

Adaptace a skloňování cizích vlastních jmen. Přechylování

- Petrůj – přivlastňovací přídavné jméno
- 2. p. sg. – *Petrůj i Petrůje*
- 5. p. sg. – *Petrůj i Petrůji* (dublety)

II. Mužská jména zakončená ve výslovnosti na samohlásku (podle IJP):

Domácí jména zakončená ve výslovnosti na [e] a v písmu na -e, -ě (typ *Nevole, Purkyně, Skamene, Kubice, Skočdopole, Osolobě*)

– podle „soudce“

2. p. sg. – *Nevole, Kubice*

- Prosazuje se zájmenné skloňování – *Nevoledo, Kubiceho* (předchází-li tvrdá a obojetná souhláska)
- Nekodifikováno je, když předchází měkká souhláska:

2. p. sg. – *Purkyně; ne Purkyněho*

Jména cizího původu zakončená ve výslovnosti i v písmu na -e

- Předchází-li tvrdá nebo obojetná souhláska (kromě *s, z*), skloňujeme jména podle vzoru „pán“ nebo pomocí zájmenných koncovek:
- 2. p. sg. *Goetha i Goetheho*
- Koncovému -e předchází ve výslovnosti měkká souhláska nebo *s, z*, skloňujeme jméno buď podle vzoru „soudce“:
- *Croce* [kroč] – 2. p. sg. *Croce(i* zájmenné *Croceho)*

SAMOSTATNÝ ÚKOL

S pomocí IJP vytvořte 2. p. sg. a také 5. p. sg. od jmen/příjmení:

Xerxes, Aleš, Adamec, Čajkovskij

Hubble, La Fontaine, Remarque, Přinesdomů

Na další straně studijní opory ověřte správnost vašeho řešení.

Řešení:

<i>Xerxes</i>	2. j.č. <i>Xerxe</i> i <i>Xerxa</i>	5. j. č. <i>Xerxi</i> i <i>Xerxe</i>
<i>Aleš</i>	<i>Aleše</i> i <i>Alše</i>	<i>Al(e)ši</i>
<i>Adamec</i>	<i>Adamce</i>	<i>Adamče</i> i <i>Adamci</i>
<i>Čajkovskij</i>	<i>Čajkovského</i>	<i>Čajkovskij</i> i <i>Čajkovský</i>
<i>Hubble</i>	<i>Hubbla</i> i <i>Hubblea</i>	<i>Hubble</i>
<i>La Fontaine</i>	<i>La Fontaina</i>	<i>La Fontaine</i>
<i>Remarque</i>	<i>Remarqua</i>	<i>Remarquu</i>
<i>Přinesdomů</i>	<i>Přinesdomů</i> i <i>Přinesdoma</i>	<i>Přinesdomů</i>

Osobní jména víceslovná (podle IJP):

1. jména obsahující předložku, člen, spojku apod. (typ *Robert De Niro*, *Vincent van Gogh* atd.)

- všechny lze psát i s velkým písmenem, záleží na konkrétním jméně
- *Le Corbusiere*, *Charlese de Gaulle*, *Petere O'Toole*, *Davide Ben Gurione*

U některých jmen je možné se setkat se skloňováním pouze jedné části, obvykle rodného jména, a příjmení může zůstat beze změny. Tento způsob se užívá zpravidla u šlechtických jmen obsahujících předložku (citována IJP).

- *Leonardo da Vinci*, *Rembrandt van Rijn*
- 2. p. *Leonarda da Vinciho* i *Leonarda da Vinci*, *Rembrandta van Rijna* i *Rembrandta van Rijn*

2. Zdvojená jména se spojovníkem

Čapek-Chod, *Willman-Grobowski*, *Colloredo-Mansfeld*, *Clam-Gallas*, *Štorch-Marien*, *Toulouse-Lautrec*, *Saint-Exupéry*

- Pokud je nositelem zdvojeného jména se spojovníkem Čech a složky jména jsou slovanského původu, skloňujeme obvykle obě části jména (*Čapek-Chod – 2. p. Čapka-Choda*).
- Pokud je však jedna složka původu neslovanského, nelze vyloučit ani skloňování pouze druhé části jména:

Willman-Grobowski – 2. p. Willmana-Grobowského i Willman-Grobowského – 5. p. Willmane-Grobowský/Grobowski i Willman-Grobowský/Grobowski).

- Pokud jsou obě složky jména neslovanského původu, skloňuje se obvykle pouze druhá část jména, ale v některých případech nelze vyloučit ani skloňování obou částí:

Colloredo-Mansfeld, Clam-Gallas – 2. p. Colloredo-Mansfelda, Clam-Gallase

Čínská, korejská a vietnamská jména mají obvykle více částí. V tom případě skloňujeme zpravidla až poslední část jména, a to bez ohledu na pořadí rodného jména a příjmení. Lze však skloňovat i více částí jména (zpravidla je to vedle poslední i první část), pokud jsou dobře začlenitelné do morfologického systému češtiny (citována je IJP):

Např. čínské jméno *Tu Fu*, korejské jméno *Kim Il-song*, vietnamské jméno *Nguyen-Du* – 2. p. *Tu Fua, Kim Il-songa* či *Kima Il-songa, Nguyen-Dua* či *Nguyena-Dua* – 5. p. *Tu Fu, Kim Il-songu* či *Kime Il-songu, Nguyen-Du* či *Nguyene-Du*.

SAMOSTATNÝ ÚKOL

S pomocí IJP, ev. MČ II, s. 361n, vyskloňujte v 2. p. sg. jména mající adjektivní formu:

I. *Nevrlý, Hřímaly, Pokorný*

Polevoj, Bělyj, Borkovskij, Słowacki, Zlatarski

II. *Balý, Nesý, Kubý (Ballý, Baly, Nessý, Nesy)*

III. *Smutných, Šerých, Tichých*

IV. *Hoření, Lepší, Dolejší, Starší*

Golubničij

Kočí, Krejčí, Brixí, Tachecí

9.3 Přechylování a užívání ženských příjmení

Přechylování je jev, který má souvislost s českou flexí. Přechylovací přípony jsou zároveň přípony skloňovací. Bez nich se slovo nedá v české větě správně ohýbat. Z tohoto důvodu je trvání na přechylování opodstatněné. Na druhou stranu je možné vyhovět přání ženy, aby její jméno zůstalo nepřechýlené.

Platí však, že příjmení žen se tvoří **v souladu s pravidly české mluvnice**, příjmení v mužském tvaru jsou posuzovány jako změna příjmení.

Viz: www.mvcr.cz/clanek/jmena-a-prijmeni-zenska-prijmeni.aspx

O souvislostech a právních aspektech přechylování pojednává článek Miloslavy Knapové: K jazykovým a právním aspektům přechylování příjmení v češtině. *Naše řeč* 86, 2003, č. 3, s. 113–119. <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7728>

S přechýlenou podobou se setkáváme nejen u příjmení, ale rovněž u většiny jmen obecné povahy. Přechýlená podoba se tvoří pomocí slovo tvorného formantu (sufixu) z mužských tvarů jmen; je to také skloňovací přípona.

Vytvořte přechýlenou podobu jména:

- Učitel
- Jezdec
- Přítel
- Ctitel
- Novák
- Brňan

Na druhé straně i pojmenování ženského rodu jsou východiskem pro tvoření mužských protějšků, např. u některých zvířat: *husa, liška, koza(x hraboš, vrabec)*.

Některá jména označující vlastnosti jsou jen rodu mužského: *pitomec, opilec, hlupák, lenoch* (jsou to tzv. jména vespolná).

Od některých jmen ženského rodu se jména odvozená jména mužského rodu tvoří obtížně, nebo spíše to nelze vůbec: *kosmetička, hosteska, letuška, švadlena, pradlena, pokojská, chůva, rosnička* atd.

Jsou jména povolání nebo funkcí, která neměla ve své době ženské protějšky, např. *ministr, velvyslanec, rada* atd., nebo je tomu tak u jmen povolání, která i v současné době vykonávají spíše muži, např. *myslivec, hutník, montér, horník, fyzik, chemik, lídr*.

Dlouho se diskutovalo o slovech *radová* a *lídryně*. U slova *radová* dané slovo historicky spojujeme s negativní konotací (*jezdí/plave jako paní radová*), u slova *lídryně* jde mimo jiné o to, že jména zakončená stejně jsou rodu mužského: *hypochondr, flamendr*.

Přesto se obě slova v češtině etablovala, srov. *policejní radová, zdravotní radová, obchodní radová*.

Učitelství vnímám jako poslání, říká lídryně Zelených (volební noviny, 11. 10. 2017)

Její nová ministryně zahraničí, bývalá okresní zdravotní radová Ashtonová, nevypadá jako člověk, který to změní. (Lidové noviny 3. 12. 2010)

V roce 2017 byla u nás jmenována první generálka, ale česká mluvnice ani slovníky tuto přechýlenou podobu neznaly. Slovníky uvádějí pouze významy „generální zkouška“ a „generální oprava“:

Dnes se v Mahenově divadlekoná veřejná generálka.

Třicet tisícstála generálka motoru.

Slovo ovšem v úzu existuje, například:

PrezidentVáclav Havelse setkal s generálkou Evou Burrowsovou

Internetová jazyková příručka poukazuje na tato slova:

Např. *strážník/strážmistr* má náležitě přechýlené podoby *strážnice/strážmistryně*; od slova *chirurg* lze vytvořit podoby *chirurgyně* i *chirurgka*, u slova *psychiatr* SSČ kodifikuje pouze podobu *psychiatryně*, NASCS však uvádí podobu *psychiatřička*. Obě podoby jsou v úzu běžné a podle IJP nelze neodmítat ani jednu z nich. Na druhé straně nejednoznačná je podoba *pokladnice* od *pokladník*. Podle IJP je to slovo, které patří spíše do oblasti jazykových žertů a hříček.

Přechýlené podoby jsou dnes nutné, protože při oficiálních projevech a v nabídce zaměstnání je potřeba uvádět pojmenování oslovující obě pohlaví: *Hledáme kuchaře/kuchařku; Vítám vojačky i vojáky České armády... ; Předstoupí svědkyně i svědci...*

Dnes se běžně v textech setkáváme pod vlivem genderové lingvistiky s oběma pojmenováními, které jsou formulovány na stejné pozici. Některé lingvistky se tak vyhýbají

použití pouze tzv. generického maskulina: *lingvistky a lingvisté, ale také nelingvistky a nelingvisté*; D. Šimurka a kol. autorů/autorek: *Mluvte jako mluvčí*

Umělecká jména můžeme užívat nepřechýlená, ale užívají se i v přechýlené podobě:

Např. Greta Garbo (lze i Garboová, ale neužívá se), Angelina Jolie (užívá se i Jolieová): Těhotná *Angelina Jolieová* ukázala v Cannes bříska (iDNES.cz); *Angelina Jolieová: Ano, jsem těhotná* (iDNES.cz); *O obtěžování mluví Paltrowová i Jolie* (tisk)

Dnes často ženy vystupující veřejně volí nepřechýlené podoby svých příjmení, např. *Emma Smetana, Petra Svoboda*, nebo podoby složené s nepřechýlené podoby jména manžela a svého rodného jména přechýleného: *Kristýna Liška Boková; Eliška Liška Boková* (dcera); *Kateřina Konvalinka Průšová; Jana Skopal Procházková*.

Zdvojená nebo složená ženská příjmení mají mít správně podobu takovouto: např. Chantal Polívková–Poullinová; se spojovníkem se píše tehdy, pokud se jedná o jméno jedno, např. Evelyn Bloom-Elanová (muž Bloom-Elan).

Jak vytvořit ženské přechýlené příjmení? Přechýlená podoba vychází ze 2. p. sg. mužského jména pod odtržení koncovky:

- G sg. **Horáček**, - čka ... čk/ová
- **Línek**, - ka ... k/ová

Dvojí možnost:

- **Dítě**, - ě, ěte ... Díťová, Dítětová; Knížová (Kníže/Kníž), Knížetová atd.
- **Tomeš**; Tomše, Tomeše ... Tomšová, Tomešová
- **Beniuc**; Beniuca, Beniuka ... Beniucová, Beniuková
- Oliverius; Oliviera, Oliveriuse... Oliveriová, Oliveriusová
- **Balý** ...Balá; Balýová
- **Krejčí** ...Krejčí; Krejčová
- **Brixí** ...Brixí; Brixíová

U cizinek lze připojit příponu –ová k celému příjmení:

- Xantopulos + ová
- Bleibtreu + ová
- Monge + ová

- Slavici + ová
- Merenmaa + ová
- Szabó + ová
- Olé + ová

Vietnamská jména: Pam Tienová (příjmení + křestní jméno); do dokumentů je ovšem nutné přechýlenou podobu správně zapsat podle toho, která část je křestní jméno a která je příjmení.

Je ovšem celá řada otázek, zda přechylovat nebo nepřechylovat příjmení. O opodstatnění přechylování viz výše, ale uveďme další příklad:

Např. v textu o maďarské režisérce, která se jmenuje Márta Mészáros, by zřejmě neobvykle působilo spojení: filmy Mészáros. Proto raději použijeme spojení *filmy Mártý Mészáros* nebo *filmy režisérky Mészáros; filmy Mészárosové*.

Pozn. 1: Na jedné straně se žádá odlišení ženských protějšků, brojí se proti genericému maskulinu, na druhé straně se brojí proti –ová. Genderová lingvistika – sleduje rozdíly ve vyjadřování M vs. F; sleduje genderově vyvážená pojmenování: *mateřská dovolená* vs. dnes: *rodičovská* atd.

Podívejme se na příklady a posuďme je:

- *V pražských tramvajích zasahovali revizoři* (proběhla revize)
- *Pro školáky začal školní rok* (školáky a školačky x Začal školní rok)

vs.

Šéfka firmy l'Oreal je nejbohatším Evropanem/Evropankou.

Zemřel/a nejstarší pasažér/ka Titanicu.

Eva Dvořáková se stala milióntým zákazníkem/zákaznicí Terna.

Pozn. 2: „Pokud děti žijící v zahraničí mají příjmení po matce, pak je získávají včetně koncovky –ová. Příkladem k tomu může být jméno syna české modelky Karolíny Kurkové, která žije dlouhodobě v New Yorku. Její manžel se jmenuje Archie Drury. Jejich syn má dvě rodná jména Noah a Lee a příjmení po otci i po matce; jeho celé jméno tedy zní Noah Lee Drury-Kurkova (idnes.cz).“ (Jílková 2016)

Pozn. 3: Jak přechylovat nebo nepřechylovat v textech? V prvním pádě je možné respektovat nepřechýlenou podobu, v dalších pádech je možné přechylovat, tedy např.: Ivana Tykač, Ivany Tykačové, Ivaně Tykačové; Ema Smetana, Emy Smetanové, Emě Smetanové atd. Jedná se o doporučení Jazykové poradny Ústavu pro jazyk český. (Jílková 2016)

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Ověřte v IJP a ČNK výskyt těchto dvou jmen a výskyt některých jiných jmen, jako například: existuje slovo *myslivkyně*? aj.

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Seznamte se s článkem Lucie Jílkové Mediažurnálu (1/2016) týkající se přechylování. Podejte formou referátu zprávu.

Dostupné na internetu v pdf.

Udělejte si test: https://www.rozhlas.cz/cesky/testy/_zprava/jak-jste-na-tom-se-sklonovanim-cizich-vlastnich-jmen-zkuste-si-v-nasem-testu--1770892

ZDROJE

HONZÁKOVÁ, Marie – Honzák, František – Romportl, Milan: *Čtete je právně? Slovníček výslovnosti cizích jmen*. Praha: Albatros 1996.

HŮRKOVÁ, Jiřina: *Česká výslovnostní norma*. Scientia 1995.

Internetová jazyková příručka. <http://prirucka.ujc.cas.cz/>

JÍLKOVÁ, Lucie: Od příjmi k nepřechylování. *Mediažurnál* 1/2016, s. 18.

Mluvnice češtiny II. Praha: Academia 1986.

SHRNUTÍ KAPITOLY

V kapitole se studenti/ky měli možnost seznámit s tématem skloňování domácích i cizích vlastních jmen osobních, s některými vybranými jevy a pravidly tohoto skloňování.

Další část byla věnována přechylování ženských příjmení. Studenti/ky byli obeznámeni s podstatou přechylování v rámci flexivnosti českého jazyka a s některými problematickými jevy týkajícími se přechýlených tvarů ženských protějšků k mužským jménům (a naopak), a aktuálním pohledem na danou problematiku.

10 VLIV CIZÍCH JAZYKŮ NA SOUČASNÝ ČESKÝ JAZYK

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola se soustřeďuje na některé vybrané jevy týkající se vlivu cizích jazyků na češtinu. Současný český jazyk je zejména pod vlivem angličtiny.

CÍLE KAPITOLY

- Vysvětlit některé jevy týkající se vlivu angličtiny na češtinu.
- Ukázat příklady vlivu slovenštiny na češtinu.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Internacionalismus, anglicismus, slovakismus, slovní zásoba, syntax.

V minulosti byla čeština ovlivněna němčinou, ruštinou, historicky přejímala vlivy z francouzštiny (etiketa, móda), italštiny (jídlo, hudební názvosloví), obsahuje řadu tzv. europeizmů (slov latinsko-řeckého základu) a ovlivnil ji dlouholetý společný život se Slováky.

10.1 Anglicismy

Nejde jen o to, že čeština přejímá řadu slov, např. z angličtiny, která jsou nepřeložitelná a přizpůsobuje si je, např. *lajkovat*, *olajkovat*, *selfičko* atd., ale je evidentní, že řada lexikálních jednotek se v češtině objevuje i pod vlivem cizích jazyků či internacionálních vlivů při tvorbě nových lexikálních významů (viz níže). Řada anglických slov však nahrazuje v některých komunikačních situacích češtinu zbytečně, např. *job interview* (zejména v oblasti marketingu), *predikovat*, *stage* atd. V situacích, kdy se donedávna používaly odpovídající výrazy české nebo do češtiny etablované (*pracovní pohovor/pohovor uchazeče o práci/zaměstnání*, *předvídat*, *scéna/pódium*), tak dnes narůstá použití anglických výrazů, nebo výrazů, jež vznikají a objevují se na pozadí angličtiny.

Např. slovo *generovat* je uvedeno v ASCS jako odborný výraz (jako speciální lingvistický termín, nebo např. *generovat elektrické kmity*), v angličtině se však objevuje ve vícero kontextech. Tomu pak odpovídají české ekvivalenty jako „vzbudit kritiku“, „plodit, vyvolat nenávisť“ (Mravinacová 2005: 181), v českých médiích se potom užívá slova nadbytečně: *média začnou generovat veřejný souhlas; média generují politická témata* atd. (ibid). Nepochybně z angličtiny se šíří i dnešní nadužívání slova *predikovat*.

Dalším typem neosémantizace pod vlivem angličtiny je motivace formou anglických lexémů, např. anglické slovní spojení *sexual harassment* přešlo do češtiny jako „harašení“ (ibid: 184).

Součástí vlivu cizího jazyka na češtinu, vlivu angličtiny, jsou i anglické vazby převedené do českého jazykového prostředí, např. *je to o tom, mějte hezký den; pojďme na to* atd.

K syntaktickým anglicismům se řadí i postavení neshodných přívlastků v pozici před jménem – *Panorama hotel, Fontána hotel, Staropramen extraliga, Premiéra TV* (Daneš 1997: 23–24). Obdobné názvy dnes dostávají i obytné komplexy, např. *Central Park Praha, Hyberská Centrum; Americká Park*; veřejná prostranství *Jungmannova Plaza* atd.

K nevhodným implementacím anglického slova do češtiny dochází tehdy, když jsou zaměněny významy – význam slova v češtině a význam slova v angličtině. Uveďme příklady:

1. M. Topolánek řekl, že EU má (na čemsi) *vitální zájem*.

vitální v čj = plný elánu; temperamentně se projevující; v angl. = životně důležitý;

2. *fatální vir* (fatální = „osudový“; fatal = „smrtný“, „smrtící“);

3. *regulérním pití čaje* (regulérní= „řídící se pravidly; regular= „pravidelný“);

4. *světový pohár* (podle anglického World Cup ve významu „mistrovství světa“).

Zdroj: R. Adam

Zbytečné nadužívání angličtiny je patrné rovněž v případech např. firemní údajů na vizitkách, např. je to označení *Phone, Main office, Branch office*), týká se to i názvů pracovních „pozicí“: *Vedoucí úseku non-food; Junior event manager; Sales and marketing specialist* atd. (Adam 2012).

Specifickým prostředím, kde se užívá angličtina, a to i nadbytečně, je oblast cestovního ruchu: *Top a Special First Minute; First Top Minute; Last Minute/lastminut; Last Moment/lastmomentka; (ultra) all inclusive a Family Room; beachvolejbal (plážový volejbal, odbíjená); Hiking, Trekking (procházky a turistika); nording walking a strečink; Lobby bar (prostor ve vestibulu sloužící jako bar; bar ve vestibulu); Grill party; afterparty; beach-bar; (piano bar); aperitiv-bar; Spa & Wellness; Wellness Studio* atd.

- *Bud'te trendy, dopřejte si na dovolenou ol inkluziv!*

Zdroj: E. Michalská

Vliv angličtiny dopadá i na pravopis: šíří se zvyk **oddělovat interpunkční čárkou příslovečné určení na začátku věty**, zvláště je-li rozvité. Je to v rozporu s českými interpunkčními pravidly, ale v souladu s anglickými (citována je IJP).

Na rozdíl od ziskových telekomunikací, budou mít pošty potíže.

Správně: *Na rozdíl od ziskových telekomunikací budou mít pošty potíže.*

Pod vlivem angličtiny je nesprávně používáno psaní velkých písmen, např. *Česká Republika, Evropská Unie, Filozofická Fakulta*.

10.2 Jiné jazyky

Angličtina je dnes dominujícím jazykem, který ovlivňuje češtinu. Z německého prostředí se dnes do současného vyjadřování češtiny dostal termín *kurzarbeit*, jenž je německého původu, v současné době je to však termín mezinárodní, označující přesně definovanou skutečnost.

Během 80. let 20. století se prosadila slova italská, francouzská, která souvisela s existujícími skutečnostmi v oblasti módy a jídla: např. *antipasta, cuketa, aviváž, butyk/butik, fondue* atd.

10.3 Slovakismy

Nejen čeština ovlivnila a ovlivňuje slovenštinu, ale i čeština přejala některá slova a struktury ze slovenštiny. Jedním z nich jsou slova *bitkař* (ze slovenského *bitkár*) a *bitka*. Dalšími slovy jsou *rozlučka* (rozlučkový večírek), *dovolenka* (mateřská dovolenka); *lyžovačka*; *středobod*; *horko-těžko*; *kávička*; *kukláč*; *namyšlený*, *natěšený*, *krimoška*, *pikoška*; *překabátit (se)*, *zpravodajce*, *vlámat se*, *strážit*, *venkoncem*, *vidno*, *vybavit*, *zaužívaný* atd. K slovakismům patří i zvrtné podoby nezvrtných českých sloves (*poděkovat se*, *skončit se*, *začat se*), frazémy *přišlo/došlo na lámání chleba*, *převrátit kabát*.

Na morfosyntaktické rovině patří ke slovakismům konstrukce *být na vině*, *nad ránem*, předložkové vazby *na úvod*, *vzhledem na něco*, *stát na čele*, *vzít do úvahy*, měrové výrazy *až tak*, *až takový*, *až tolik* a spojkový výraz *bez toho*, *aby*. (Nábělková 2017)

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Pomocí SSČ, ASCS a vyhledávání na internetu uveďte příklady slov, které jsou převzaty do češtiny z němčiny, francouzštiny, ruštiny a italštiny.

Např. *Strýcové vyšla v tréninku odvěta s Plíškovou. Spory jsou ale passé, máme se s Kájou fajn, tvrdí* (Aktuálně.cz, 7. 2. 2018)

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Vyhledejte v současném tisku nebo na internetu anglicismus, zhodnoťte funkčnost jeho užití. Najděte alespoň 5 příkladů.

Uveďte příklady angličtiny z reálného prostředí, např.

- *Deichmann slaví Midseason-Sale. Oslavte to s námi!*
- *Ground Opening* (dnes velmi rozšířené)

ZDROJE

ADAM, Robert: *Tváře si namažeme san-skrýnem*. <https://www.google.cz/search?q=ROBERT+Adam+Anglicismy>

Máme se obávat anglicizace češtiny? In: Čmejrková, S. – Hoffmannová, J. – Klímová, J. (eds.): *Čeština v pohledu synchronním a diachronním (Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český)*. Praha: Karolinum, 2012, s. 831–837.

Anglicizace češtiny a českého komunikačního prostoru. In: Hasil, J. (ed): *Přednášky z 55. běhu Letní školy slovanských studií*. Praha: FF UK, 2012, s. 21–36. [[pdf](#)]

BLÁHA, Ondřej: Čeština v kontaktech II: angličtina na vzestupu. In *Preliminária k Moderní mluvnici češtiny*. Olomouc: Univerzita Palackého 2015, s. 127–134.

DANEŠ, František a kol.: *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia 1997.

Mira Nábělková (2017): SLOVAKISMY V ČEŠTINĚ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: https://www.czechency.org/slovník/SLOVAKISMY_V_ČEŠTINĚ (poslední přístup: 29. 12. 2018)

MICHALSKÁ, Ewa: Jazyk českých turistických nabídek 25 let po sametové revoluci – novodobý „soulad“ nebo „chaos“ v jazyce způsobený vlivem angličtiny. In *Chaos a soulad v literatuře a v jazyce*. Poznaň 2016, s. 449–468.

MRAVINACOVÁ, Jitka: Neosémantizmy vzniklé pod vlivem cizího jazyka. In Martincová a kol.: *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: ÚJČ AV ČR 2005.

SVOBODOVÁ, Diana: *Internacionalizace současné české slovní zásoby*. Ostrava: Pedagogická fakulta 2007.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Kapitola se zaměřila zejména na současný vliv angličtiny na češtinu, na různé způsoby ovlivňování českého jazyka angličtinou. Podstatný vliv na český jazyk, jeho slovní zásobu má také slovenština, jež se však odráží zvláště významně i v některých morfologicko-syntaktických strukturách používaných v současném českém jazyce.

11 ČEŠTINA KRAJANŮ

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Cílem kapitoly je podat informaci o některých aspektech výskytu češtiny u krajanů v zahraničí. Čeština krajanů v zahraničí se bez rozdílů území v mnohém shoduje v některých znacích: jsou zde zachovány nářeční tvary, čeština se mísí s jazykem daného území, kde v současnosti krajané žijí, a je charakterizována poměrně omezenou stylistickou rozrůzněností. O její existenci však pečují školy a místní kulturní a společenské spolky, je zachovávána po generace v rodinách.

CÍLE KAPITOLY

- Objasnit pojem jazykové ostrovy a jazyková enkláva.
- Ukázat shodné charakteristické rysy češtiny krajanů.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Jazykový ostrov, jazyková enkláva, krajané, čeština krajanů, Český jazykový atlas.

Kompaktní seskupení českého obyvatelstva vně území českého národního jazyka vytváří **jazykové ostrovy** nebo hovoříme o **jazykových enklávách**. Nejpočetnější jsou skupiny Čechů v USA a v Kanadě, česká krajanská společenství jsou také v Jižní Americe (Argentina, Brazílie) atd. Badatelský zájem o jazyk enkláv se vyvíjí zejména v souvislosti s projektem *Českého jazykového atlasu*. Ve všech enklávách lze doposud jednoznačně určit příslušnost češtiny krajanů k výchozím skupinám dialektů (NESČ 2017).

Jako zástupce vztahující se k tomuto tématu uveďme například češtinu krajanů v Chorvatsku. Společně s ostatními jazyky krajanů má to, že si uchovává nářeční rysy, mísí se s jazykem země, ve které krajané žijí, a lze pozorovat omezení ve stylistické rozrůzněnosti.

Češi se do Chorvatska stěhovali od konce 18. stol. do 1. světové války v několika vlnách a osídlili tam několik území. Stěhovali se jak různých krajů Čech, tak také z Moravy a Slezska, valná část jich přišla z východních a jižních Čech. Velkou enklávu Češi tvoří v okolí města Daruvar ve Slavonii.

Doposud tam krajané udržují mateřský jazyk, fungují ve spolcích kulturních a společenských. Čeština je pro ně funkční jazyk, kterým se dorozumívají. Je patrné, že jazyk potomků původních přistěhovalců si zachoval mnohé charakteristiky původní řeči, se kterou Češi do Chorvatska přicházeli. V mnohém se tak jazyk krajanů odlišuje od současné češtiny. Krajané vedle znalosti spisovného jazyka (češtinu se učí ve škole) běžně používají zejména v mluveném jazyce nespisovné tvary, interdialekt a tvary hovorové češtiny. Jejich jazyk je také ovlivňován chorvatštinou

Daruvarsko je kompaktní územní celek, v němž se smísila česká a moravská nářečí. Podle Stranjik (2015: 138) zde převážily prvky severovýchodočeského a středočeského nářečního typu, jsou zde dochovány prvky valašského nářečí (*po celěj dědině, dcěrky*) atd., některé tvary, které v současné češtině už neexistují nebo jsou hodnoceny jako knižní a zastaralé: *porounali jsme území kolem domu*.

Čeština je ovlivňována chorvatštinou, např. slova jako *kino, datum, auto* jsou v češtině středního rodu, ale v chorvatské češtině jsou skloňována podle mužského rodu jako v chorvatštině. V chorvatské češtině se pod vlivem chorvatštiny ztrácí také refle

xivita některých sloves (*zapamatovat/si, učit/se*), naopak jiná jsou reflektivizována (*sáňkovat se, porodit se*).

V češtině a chorvatštině jsou slova, která stejně znějí, ale znamenají něco jiného, např. *posadil jsem papriku* (ibid: 143), takže v řeči krajanů tak dochází k míchání těchto výrazů.

Co je ovšem důležité, „u většiny Čechů v Chorvatsku je patrné omezení stylistické rozrůzněnosti češtiny“ (ibid: 146), dochází ke komunikační nivelizaci. Je to dáno omezeností funkcí užívání češtiny na daném území.

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Seznamte se s pojmem Český jazykový atlas. Stručně charakterizujte jeho podstatu.

Stanislava Kloferová (2017): JAZYKOVÝ ATLAS. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOVÝ_ATLAS (poslední přístup: 30. 12. 2018)

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Nastudujte heslo Enkláva českého jazyka v NESČ a podejte zprávu formou dvoustránkového referátu.

Nastudujte heslo Čeština v Americe v NESČ a podejte zprávu formou dvoustránkového referátu.

ZDROJE

Jan Balhar, Stanislava Kloferová, Milena Šípková (2017): ENKLÁVA ČESKÉHO JAZYKA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovník/ENKLÁVA_ČESKÉHO_JAZYKA (poslední přístup: 30. 12. 2018)

Eva Eckertová (2017): ČEŠTINA V AMERICE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovník/ČEŠTINA_V_AMERICE (poslední přístup: 30. 12. 2018)

STRANJIK, Helena: Chorvatská čeština. In *Preliminária k Moderní mluvnici češtiny*. Olomouc: Univerzita Palackého 2015, s. 135–147.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Cílem kapitoly bylo podat stručnou informaci i existenci češtiny u krajanů žijících v zahraničí. Objasnit pojem jazykový ostrov, jazyková enkláva a vyjmenovat charakteristické rysy společné pro češtinu v zahraničí.

12 ČEŠTINA 20. STOLETÍ

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola informuje o vybraných zásadních skutečnostech ve vývoji češtiny 20. století. Část je věnována vývoji pravopisu, část se dotýká vývoje slovní zásoby. Badatelský zájem se v tomto období zvýšil o stylistiku. Jsou zde vyjmenovány některé zásadní instituce a projekty, které ovlivnily vývoj češtiny v tomto období, informace je podána o Pražském lingvistickém kroužku, o vzniku Českého národního korpusu. Zmiňována je literatura, která měla vliv na rozvoj vědeckého zájmu o češtinu, literatura o vývoji češtiny ve 20. století.

CÍLE KAPITOLY

- Objasnit základní mezníky ve vývoji češtiny ve 20. století a bádání o ní.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Pravopis, slovní zásoba, stylistika, slovníky, Pražský lingvistický kroužek, Český národní korpus.

12.1 Pravopis

Počátek století je charakterizován úpravami pravopisu a jeho kodifikací. V roce **1902** vyšla *Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví s abecedním seznamem slov a tvarů* s podtitulem „Jediné ministerstvem kultury a vyučování schválené vydání“ (Praha, Školní knihosklad).

PČP z roku 1902 se vyrovnávala s kolísavou **kvantitou samohlásek** ve slovech a zavedla poměrně hodně dublet, např. *děšť//dešť, dveře//dvěře; léto//leto, pléna//plena, nejprvé//nejprve*; bylo tomu tak i u mnoha činitelských jmen s příponou *-tel*; podle Pravidel z roku 1902 jsou správné oba způsoby psaní, např. *vyjednavatel* i *vyjednávatel, vykonavatel* i *vykonávatel* atd. Řešila také situaci tzv. **slovotvorného švu**, tzn. otázku toho, kdy psát na švu dvě stejná souhlásková písmena. Písemná praxe do té doby nebyla jednotná. Jména podstatná tvořená příponou *-ník* a *-nice* zakončená ve kmeni na *-n* se psala se dvěma *-nn*: *kominník, učenník, soukenník, dennice*, ale také jen s jedním *n*. Pravidla z roku 1902 se k tomu problému stavějí tak, že doporučují spíše psaní s jedním *-n*, pokud není důvod dostatečně zřejmý pro psaní se dvěma *-nn*. Psaní souhláskových skupin je obtížný jev, se kterým se potýkají pisatelé i dnes. Dodnes existují ustálené odchylky

(např. *český, plaský, hradecký, vlastina* a *deník* apod.) nebo neodůvodněné anomálie (*plátěný vs. soukenný*).

Další oblastí, které se Pravidla z roku 1902 věnovala, bylo to, co psát dohromady (graficky jako jedno slovo) a co zvlášť. Doposud totiž neexistovala žádná systematická pravidla, kterými by se takové psaní řídilo. U Dobrovského se píše např.: *osamotě, opolednách, (jíti) posvých, pohlavě* atd. U Dobrovského nacházíme také dohromady kondicionálové tvary *bylbych, bylby, bylby* a spojku *-li* dohromady se slovesným tvarem, někdy i s jiným druhem slov, např. *mámli, budeteli, živli (či mrtev)* (Sedláček 1993b: 127). Píše se však i e píše *na ruby, na vzdory, na kvap, na zad, na krátce; k vůli, do kořán, na mále, bez mála, po tichu* (ibid).

V **přejatých slovech** se používala zdvojená souhlásková písmena a jiné původní skupiny písmen, např. *batterie, bassin, geodaesie, haemorrhoidy, obscoenní, matematika* atd. V Pravidlech z roku 1902 tyto pravopisné podoby zůstaly, v některých případech byly upraveny, např. namísto *amethyst* se doporučovalo psát *ametyst*. Pravidla obsahovala také dublety, např. *kapella* i *kapela*. (Sedláček 1993b: 134–135)

Pravidla z roku 1902 kritizovali především učitelé, a to pro přílišnou volnost a dubletnost.

Další rok vydání pravidel byl r. **1913** (tehdy už Gebauer nežil). Tato Pravidla platila bez podstatných změn do r. 1941. Stala se ovšem terčem kritiky ze strany členů Pražského lingvistického kroužku; jejich výtky byly z podnětu spisovatelů, překladatelů a novinářů a týkaly se přílišné pravidelnosti a ve značné míře dotýkaly rovněž označování kvantity samohlásek (V. Mathesius). „Výtky členů PLK, že kodifikovaná kvantita samohlásek je mnohdy umělá a neodpovídá skutečnému stavu v jazyce, byly většinou správné.“ (Sedláček 1993: 69). Podle Sedláčka (ibid), „zčásti však P 13 přece jen v označování kvantity přispěla k stabilizaci, např. u slov *jméno, chléb, léto, nejprve* – P 02 uváděla u nich ještě i dublety s kvantitou opačnou.“

Pravidla z roku 1913 přinesla zásadní obrat v kodifikaci **přejatých slov**, a to ve prospěch psaní českým pravopisem.

Další pravopisná úprava vyšla v roce 1941. Zásadní jsou však Pravidla z roku 1957.

Pravidla z roku **1957** přinesla pravidla pro psaní zkratek, kterými se doposud téměř nikdo nezabýval. Jejich psaní je zde poprvé kodifikováno. Do té doby se některé zkratky psaly zvlášť, jiné dohromady (v Pravidlech z roku 1941). V Pravidlech z roku 1957 jsou zkratky psány dohromady (*apod., tj., aj., např., kupř., popř., tzv.*). Tato pravidla však měla řadu nedostatků a na ně musela reagovat další kodifikace z roku 1993.

Pravidla z roku **1993**. Ta přinesla vyjádření k psaní přejatých slov, jež pak následně řešil Dodatek k Pravidlům, změny přinesly nová Pravidla v psaní velkých písmen a psaní s-z v přejatých slovech, jako je *diskuze, realizmus*. PČP 1993 se totiž zavádějí u některých

slov přejatých z cizích jazyků podoby odlišné od těch, které obsahovala PČP 1957. Týkala se to např. přípony –ismus/-izmus atd.

12.2 Pražský lingvistický kroužek

12.2.1 ZÁKLADNÍ ÚDAJE

Bádání o jazyce 20. století ovlivnily práce Pražského lingvistického kroužku (PLK). Ten byl založen 6. 10. 1926 (úředně byl zaregistrován v roce 1930), kdy se konala první oficiální schůzka jeho některých členů. Jednou z nejvýznamnějších osobností, která stála u jeho zrodu, byl Vilém Mathesius, jenž prosazoval nutnost **synchrónního, nehistorického přístupu** k jazyku. Dalšími členy byli např. Bohuslav Havránek, Roman Jakobson a Jana Mukařovského, dále mj. Miloš Weingart.

V roce 1929 byly vypracovány *Teze*, což byly program týkající se obecné lingvistiky a slavistiky. Cílem bylo rozvíjet teorii Ferdinanda de Saussura a **strukturalismu** v lingvistice. První místo v programu PLK zaujímala fonologie (v té době spojována se jmény N. S. Trubeckoj a R. Jakobson). V souvislosti s fonologií byla propracována teorie **příznakovosti** a téma **funkčního hlediska**.

Pražská škola se v podstatě dělila na dvě větve: dva zřetelně odlišné směry. Na jedné straně to byl směr trubeckovsko-jakobsonovský, zaměřující se spíše obecně lingvisticky, na straně druhé to byl směr mathesiovsko-havránkovský, zaměřující se na **funkční rozvrstvení** a charakteristiku **vyjadřovacích prostředků** daného jazykového systému, dbající na **otázky jazykové kultury**.

K ediční činnosti patřily svazky *Travaux du Cercle linguistique de Prague (TCLP)*. V roce 1935 byl založen „list PLK“, čtvrtletník *Slovo a slovesnost* (dále *SaS*), který v péči ÚJČ AV ČR vychází dodnes.

Po 2. světové válce „Kroužek“ zanikl (Kroužek *de iure* nikdy nezanikl, pouze přestal vyvíjet činnost), v roce 1952 vzniklo Jazykovědné sdružení při ČSAV, jehož prvním předsedou se stal B. Havránek.

Činnost Kroužku byla obnovena v roce 15. 2. 1990. Prvního setkání se zúčastnili i dosud žijící členové původního Kroužku J. Vachek, V. Skalička, K. Horálek. V jeho novodobé historii byli jeho členy František Daneš, Miloš Dokulil, Petr Sgall, Karel Hausenblas atd. Zásahu na obnovení Kroužku měl Oldřich Leška. Předsedou výboru se stal Miloš Dokulil (do r. 1991, pak to byl O. Leška). Čestným předsedou obnoveného Kroužku byl jmenován prof. J. Vachek.

12.2.2 TEZE, V. MATHESIIUS A B. HAVRÁNEK

V Tezích byla představena „synchronická metoda“ (a její úkoly) proti metodě diachronické a srovnávání jazyků strukturální proti srovnávání genetickému. Výchozí tezí se stalo pojetí jazyka jako funkčního systému. Podle Tezí „funkční lingvistika vidí v jazyce souhrn účelných prostředků určených rozmanitými funkcemi jazyka“ (Teze in 1970, s. 61). Pozornost byla zvláště věnována intelektuální řeči, ta má podle Tezí převážně určení sociální (totiž je určena pro styk s někým) a v této „úloze“ má funkci sdělovací (je namířena na předmět vyjádření), nebo funkci poetickou (je namířena na vyjádření samotné). V rámci funkce sdělovací se rozlišuje řeč situační/praktická a řeč teoretická neboli formulační (Teze in 1970, s. 43). Důležité je zkoumat formy řeči, v nichž má úplnou převahu jedna funkce, a formy, v nichž se prolínají funkce několikeré. Každá funkční řeč (chápáno jako parole) má svůj systém konvencí – vlastní jazyk (chápáno jako langue). V Tezích se odlišuje jazyk spisovný, je mu přiřazována zvláštní úloha, a jazyk lidový. Jak bylo řečeno, důraz se klade na intelektualizaci spisovného jazyka, což znamená jeho větší schopnost vyjadřovat vzájemné souvislosti a „složenost“ myšlenkových pochodů, větší funkční využití gramatických a lexikálních prvků: „ (...) přesnější vymezenost funkcí (...) se jeví větší určitostí vyjadřovacích prostředků a ve speciálnějších jejich rozlišování“ (Teze in 1970, s. 45–46).

Zájmem PLK byla jazyková kultura, tedy otázky péče o to, aby byly v jazyce spisovném posilovány ty vlastnosti, které vyžaduje speciální funkce spisovného jazyka. Šlo především o ustálenost, osobitost a výstižnost, tj. „schopnost, jasně a přesně, jemně a bez námahy vyjadřovati nejrůznější odstíny obsahové.“ (...) „Velmi často při tom jde o to, aby se přijala jedna možnost z různých možností, které se v jazyce vytvořily (...).“ (Teze in 1970, s. 58).

V období pražské školy a teoriích jejích představitelů šlo o to, že pisatel a mluvčí měl mít k dispozici dostatečně bohatý výběr ustálených prostředků spisovného jazyka. Takový soubor jazykových prostředků měl být takový, aby vyhovoval všem komunikačním potřebám, aby umožnil plnit různé komunikační funkce (Nebeská, 2003, s. 115).

Podle V. Mathesia je společné promluvám to, že vznikají na základě nějakého jazyka, mají nějakého autora a někam míří (Mathesius, 1966, s. 30). Mathesiovo hledisko bylo především funkční, zkoumající jazyk se zřetelem k jeho úkolům; Mathesius chápal jazyk jako „soustavu účelných prostředků“ a své teleologické pojetí vyložil ve stati Funkční lingvistika (1929): „lingvistika nová (...) vychází od potřeb vyjadřovacích a ptá se, jakými prostředky se těmito vyjadřovacím potřebám (...) vyhovuje. Postupuje tedy od funkce k formě.“ (Mathesius in 1982, s. 30). V. Mathesius vychází od potřeb a cílů konkrétního dorozumívání v dílčích situacích, a to jak při interpretaci jevů gramatických, tak i ve stylistice, kde zaměřuje pozornost na rozlišení celé řady různých funkčních slohů (Hausenblas, 1996, s. 110).

Nejdůležitější je podle Mathesia rozdíl mezi slohem individuálním (...) a slohem funkčním, tj. způsobem, kterým jazykový výtvar odpovídá na vyjadřovací nároky funkčního

objektu. Mathesiova rozprava „Řeč a sloh“ se stala dokladem takového směru a ukázkou autorova úsilí o zvýšení slohové úrovně běžných jazykových projevů. V jednotlivých kapitolách jsou rozebírány konkrétní jazykové prostředky, Mathesius radí, jak jich funkčně užívat.

Mathesius několikrát zdůrazňoval potřebu stylistiky a to, že není možné, aby psali všichni za všech okolností stejně. Podle něj „(...) je přímo kulturní povinností každého vyspělého národa pečovat o to, aby se všichni jeho příslušníci, pokud si dělají nárok na lidi se slušným vzděláním, dobře vycvičili alespoň v těch způsobech funkčního užívání mateřského jazyka, které jsou ve všedním životě nejčastější (...)“ (Mathesius, 1966, s. 29 – 30). Lze se domnívat, že kultivovanost byla chápána jako atribut, resp. jeden z atributů funkčnosti. Za skutečně funkční byl považován jazyk kultivovaný (Nebeská, 2003, s. 115). Toto hledisko se odráží i v Mathesiově pojmu **jazyková vytríbenost**. Jazyk je soustava účelných prostředků výrazových a jeho hodnotu lze měřit jen tím, jak svému účelu vyhovuje. Jazyk je nástroj a jeho hodnota je úměrná míře, v níž se osvědčuje při plnění svého úkolu, píše Mathesius ve své stati O potřebě stability ve spisovném jazyce (Mathesius in 1982, s. 65). K Mathesiovým pojmům patří také pojem **účelnosti jazyka**, a to účelnosti sdělné a účelnosti výrazové (k tomu Mathesius in 1982, s. 60–64). Účelnost výrazová je považována Mathesiem za důležitý rys jazykové správnosti, a tedy i funkčnosti: „ (...) z ní [jazykové účelnosti] myslím dají se dovodit všechny hlavní postuláty správnosti jazykové, leckdy ovšem přímo protichůdné tomu, co vyplývá z požadavku účelnosti sdělné. (...)“ (Mathesius in 1982, s. 62).

Výklady Mathesiovy jsou považovány za silný inspirační zdroj celé řady lingvistů následujících generací, neboť v jeho pracích byly položeny základy dynamického přístupu k jazyku (O potenciálnosti jevů jazykových, 1911) a s tím souvisejícího i přístupu funkčního. Běžně je však soustavný výklad funkcí spojován v prostředí pražského strukturalismu se jménem R. Jakobsona a B. Havránka.

Zásadní studii pro vývoj chápání funkce v české stylistice (a na základě toho potom i rozlišení funkčních stylů) představovala Havránkova studie „Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura“ (1932). Zde **B. Havránek** konkretizuje Mathesiovu koncepci funkční stylistiky a v Jakobsonově duchu rozlišuje jednotlivé funkce jazyka. Ve shodě s Tezemi dělí jazyk na spisovný a lidový. Podle Havránka je výběr jazykových prostředků v konkrétních jazykových projevech určována **účelem**, kterému projev slouží. Setkáváme se zde poprvé s explicitně funkčním rozlišením spisovného jazyka, zároveň je zde podán přehled této diferenciaci v podobě schématu funkcí: Havránek rozlišuje funkci komunikativní (obcovací), již odpovídá jazyk nespisovný (lidový), tedy jazyk každodenního sdělování; v rámci spisovného jazyka pak rozlišuje oblast odborného vyjadřování praktického i vědeckého, spisovné formě je vyhrazen i jazyk hovorový (konverzační) – Havránek užívá termínu funkční jazyk hovorový. Ve výčtu je zahrnut i jazyk básnický. Z toho vyplývá, že rozlišuje na jedné straně funkce **sdělovací (komunikativní, prakticky a teoreticky odbornou)** a na druhé straně **estetickou funkci spisovného jazyka**, jimž také přiřazuje tzv. **funkční jazyky (hovorový neboli konverzační, pracovní neboli věcný, vědecký a bás-**

nický), a to s vědomím toho, že nejde o roztržidění všech funkcí jazyka, ale těch, které jsou právě nejdůležitější pro úkoly spisovného jazyka

Důležitým východiskem pro pozdější stylistické výklady se stalo Havránkovo rozlišení **funkčního jazyka** – je funkcí jazyka (langue): je určen obecným účelem normovaného souboru jazykových prostředků, a **funkčního stylu** – je funkcí jazykového projevu (parole) a „je určen konkrétním cílem každého jazykového projevu“ (Havránek, 1932, s. 69). Havránek spojuje funkční jazyky s langue a funkční styly s parole, funkční jazyk tedy představuje v Havránkově koncepci vyšší stupeň zobecnění.

Podle Havránka je – na základě konfrontace funkčních jazyků a stylů – zřejmé, že každý z nich má vlastní jazykové prostředky a způsoby užívání, a není možné povyšovat kterýkoliv funkční jazyk nebo styl nad ostatní. Pozornost byla věnována intelektualizaci spisovného jazyka, což znamenalo především snahu po určitosti a přesnosti vyjádření, ale jak Havránek připomíná, i nepřesnost a neurčitost může být funkčně oprávněná. Proto: „Hodnotiti lze jazykový projev jedině podle jeho adekvátnosti k účelu, podle toho, zda vhodně plní daný úkol. Nelze hodnotit izolovaná slova, oddělená od jejich funkčního využití“ (Havránek, 1932, s. 63, rovněž srovnej s. 61–63).

Havránek podobně jako Mathesius zdůrazňoval význam lingvistů při propracovávání funkčního a stylistického využití jazykových prostředků, a to například kritikou konkrétních jazykových projevů „se stanoviska funkčního“, upozorňováním na různé vyjadřovací prostředky prostřednictvím rozboru, zjišťováním speciálních jazykových prostředků a způsobů jejich využití u jazyků a stylů různých funkcí, jednotlivců, škol, směrů atd.

K tématu funkčních stylů a jazyků se Havránek vrátil ještě několikrát, důležitá pro další vývoj stylistiky u nás je však jeho stať z roku 1942 Funkční rozvrstvení spisovného jazyka. Zde se opět Havránek věnuje vztahu funkčního jazyka a stylu. Znovu poukazuje na hierarchické rozvrstvení struktury spisovného jazyka a navrhuje označení „funkční dialekt“ identický s dřívějším pojmem funkčních jazyků, užívá také označení „jazykové vrstvy“ (jde o dvojici vrstva hovorová a vrstva odborná atd.). Rozdíly mezi jednotlivými vrstvami jsou „rozdíly v soustavě, ale ne takové, aby vytvářely samostatné struktury, jaké by bylo možno klást vedle sebe; pozměňují strukturu spisovného jazyka v jistých úsecích, obdobně jako při rozvrstvení jazykového celku na dialekty místní (...)“ (Havránek in 1963, s. 62). Důležité je pak jeho vymezení souboru jazykových prostředků, které jsou vlastní zvyklostním slohům individuálním i konvenčním (tzn. funkčním nebo objektivním) a takový soubor Havránek nazývá mluvou (podle J. Mukařovského). Zásadní pro další vývoj stylistiky a funkčních stylů je Havránkovo **jednoznačné oddělení sféry systému jazyka a sféry stylových jevů**.

Na Havránkově klasifikaci funkcí spisovného jazyka a na nich založených funkčních jazyků (1932, 1942 in 1963) spočívá u nás tradiční klasifikace funkčních stylů, která vychází z jeho rozlišení funkčních jazyků.

12.3 Čeština za protektorátu (1939–1945)

Vypělý český jazyk je v té době konfrontován s jazykem totality. Vyšla jazyková nařízení, která regulovala užívání češtiny. Vznikaly však neologismy a řada neoficiálních výrazů, které odrážely dobu, ve které čeština vedle němčiny fungovala. Řada neologismů a okazionalismů souvisela s prožívajícími skutečnostmi – z odboje, koncentračních táborů, atd., objevila se řada neosémantismů, dochází k sémantické devalvaci některých slov, klišé – „nový pořádek vybudovaný pod geniálním vedením“.

Na druhé straně to byl jazyk oficiální, který byl reprezentován jazykem protektorátního tisku. Zde nacházíme „lživé eufemismy“, např. „připojením k říši“ je nazývána okupace, „odsuvný pohyb“, „pružná obrana“, „úhybné přeskupení“ atd. byly pojmy, které označovaly ústup nacistických vojsk.

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Seznamte se s kapitolou Český jazyk za protektorátu ve *Studiích k Moderní mluvnici češtiny*. Vypište některé zásadní informace a příklady slov a slovních spojení užívaných v té době pod vlivem daných politicko-společenských okolností.

DITTMANN, Robert: Český jazyk za protektorátu. *Studie k Moderní mluvnici češtiny*. Díl 3. Čeština a dějiny. Olomouc: Univerzita Palackého 2013, s. 126–147.

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Seznamte se s knihou Václava Velčovského *Čeština pod hákovým křížem* a podejte zprávu formou dvoustránkového referátu.

VELČOVSKÝ, Václav: *Čeština pod hákovým křížem*. Praha: Karolinum 2017.

12.4 Stylistická konference v Liblicích v roce 1954

Je považována za zásadní počín týkající se moderního vědeckého bádání o stylistice. Konala se ve dnech 4. a 5. listopadu 1954 v Liblicích u Mělníka. Byla označována jako „pracovní porada o stylu a stylistice“ a pořádal ji ÚJČ ČSAV; účastnili se jí pracovníků z vědeckých ústavů a vysokých škol českých i slovenských. Hlavní referát zde přednesl A. Jedlička, přítomen byl K. Hausenblas a jiné osobnosti české lingvistiky zabývající se stylem a stylistikou.

Zásadní referát zde přednesl **K. Hausenblas**, který se v něm pokusil pojmenovat a definovat základní pojmy a postupy současné stylistiky. Zabýval se objasněním základních pojmů jazykové stylistiky, definoval pojem styl. Poukázal na to, že stylistika se zaměřuje

na projev jako celek, provádí zobecňování, čímž dochází k zjištění společných rysů celé řadyjazykových projevů. Podle Hausenblase však stylistické zobecnění nedosahuje toho stupně jako zobecnění gramatické nebo lexikologické. Požadoval, aby stylistická hlediska byla důsledněji vnášena do výkladu mluvnických jevů.

Dalším důležitým bodem konference bylo rozšiřování diskuze o vymezení **odborného a uměleckého stylu**. Bylo důležité stanovit specifické vlastnosti odborného stylu, ukázat jeho vnitřní diferenciaci a vztah k ostatním jazykovým stylům. O odborném stylu zde referoval M. Jelínek, o uměleckém stylu K. Horálek a L. Doležel.

V závěrečném referátu B. Havránek upozornil na menší propracovanost stylistického bádání v dané době oproti jiným lingvistickým odvětvím.

Viz: O liblické konferenci referoval článek v NŘ: Věra Formánková, Jarmila Syrovátková: Porada o stylu a stylistice. *Naše řeč* 38, 1955, číslo 1-2, s. 38–44.

Príspevky z konference byly otištěny ve *Slovu a slovesnosti* z roku 1955.

12.5 Čeština v období 1945–1989

Po roce 1948 se změnou společenské situace ustupují slova jako *starosta, hejtman, řeznictví, četník, sedlák, rolník* atd. Objevují se však nová pojmenování jako *masna, zemědělec* atd. Přibývá rusismů, jde o přejímky z oblasti politiky (*politruk, čistka, prověrka, partaj, kulak*), tzv. socialistické výstavby (*pětiletka, chozrasčot, úderník*) aj.

Tvoří se nová pojmenování pro nově vzniklé reálie a děje, dochází k tvorbě neosémantismů, např. *jednotné zemědělské družstvo, kulturní brigáda, kolektivizace, soudružská pomoc, nadplán, pionýr a jiskra* atd. Charakterizující rysy najdeme i ve slovtvorbě, např. při nárůstu iniciálových zkratk (SSM) atd.

Specifický je jazyk komunistického tisku plný klišé a ustálených spojení, jako je „boj za udržení světového míru“ atd.

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Seznamte se s kapitolou Český jazyk 1945–1989, vypište některé typické jazykové příklady z dané doby.

Fidlerová, A., Dittmann, R., Martínek, F., Voleková, K.: Český jazyk 1945–1989, in *Dějiny češtiny* 2013, s. 153–162; <https://ucjtk.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/57/2015/11/D%C4%9Bjiny-%C4%8De%C5%A1tiny.pdf>

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Seznamte se s knihou Petra Fidelia *Řeč komunistické moci*. Vypište některé příklady totalitního vyjadřování.

FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci*. Praha: Triáda 1998.

12.6 Čeština po roce 1989 a 90. léta

Období znamenalo změnu společenských poměrů a také jazyka. Do slovní zásoby se vrátily některé v dřívějším období nepoužívané výrazy, např. *hasič* (namísto dřívějšího požárník), *starosta* atd. Dochází opět k neosémantizaci, do českého jazyka pronikají anglicismy. Vznikají elektronická komunikační média a s nimi specifické pojmenovací i vyjadřovací prostředky. V roce 1994 vzniká **Český národní korpus** jako soubor sbírek **elektronicky zaznamenaných textů pro češtinu**. ČNK spravuje Ústav Českého národního korpusu při Filozofické fakultě UK v Praze. Projekt byl založen F. Čermákem, významným českým lexikologem a lexikografem; dnes ČNK slouží badatelské veřejnosti k vědecké práci na textech, ale zároveň je přístupný i laickým uživatelům.

Novou slovní zásobu zaznamenaly **slovníky neologismů**; v 90. letech vychází

Martincová, O. a kol.: *Nová slova v češtině 1. Slovník neologismů*. Praha: Academia 1998.

Ten zaznamenává slova přejatá a ta, která nabyla nových významů. Zachycuje slova z politiky a ekonomie, slang počítačových expertů atd. Je zde zhruba 5 tisíc (4591) hesel slov a slovních spojení, frází, jimiž byl obohacen současný český jazyk proti slovní zásobě zachycené naposledy ve Slovníku spisovné češtiny. Je zde zaznamenán vývoj slovní zásoby od roku 1985 až po rok 1995.

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Seznamte se s článkem v NŘ:

Brabcová, Radoslava: Nová slova v češtině. *Naše řeč* 82, 1999, číslo 4, s. 209–211.

Vypište některé příklady nové slovní zásoby, které jsou zde uvedeny.

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Seznamte se v knihovně s tímto slovníkem a podejte krátkou zprávu o obsahu slovníku formou referátu.

ZDROJE

DITTMANN, Robert: Český jazyk za protektorátu. *Studie k Moderní mluvnici češtiny*. Díl 3. Čeština a dějiny. Olomouc: Univerzita Palackého 2013, s. 126–147.

Václav Cvrček (2017): ČESKÝ NÁRODNÍ KORPUS. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: https://www.czechency.org/slovník/ČESKÝ_NÁRODNÍ_KORPUS (poslední přístup: 1. 1. 2019)

HAVRÁNEK, Bohuslav.: *Studie o spisovném jazyce*. Praha: Nakl. ČSAV 1963, s. 30–50.

HAVRÁNEK, Bohuslav.: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Ed. V. Mathesius a B. Kozák. Praha: Melantrich 1932.

HAUSENBLAS, Karel: *Od tvaru k smyslu textu* (Stylistické reflexe a interpretace). Praha: FF UK 1996.

HOSKOVEC, Tomáš: Sedm let od obnovení činnosti PLK. *Slovo a slovesnost* 59, 1998, s. 77–80.

MATHESIUS, V.: *Řeč a sloh*. Praha: Československý spisovatel 1966.

MATHESIUS, V.: *Jazyk, kultura a slovesnost*. Ed. J. Vachek. Praha: Odeon 1982.

NEBESKÁ, Iva: *Jazyk – norma – spisovnost*. Praha: Karolinum 2003. 2. doplněné vydání.

SEDLÁČEK, Miloslav: K vývoji českého pravopisu. Část 1. *Naše řeč* 76, 1993, s.

SEDLÁČEK, Miloslav: K vývoji českého pravopisu. Část 2. *Naše řeč* 76, 1993, č. 3, s. 126–138.

SVOBODOVÁ, Jana, KULDANOVÁ, Pavlína: Pražský lingvistický kroužek. <http://www1.osu.cz/~svobodj/opory/jkult/jzkdd/08.htm>

Teze Pražského lingvistického kroužku. In: *U základů pražské školy*. Ed. J. Vachek. Praha: Academia 1970, s. 35–65.

VACHEK, Josef: *Lingvistický slovník Pražské školy*. Praha: Karolinum 2005.

VELČOVSKÝ, Václav: *Čeština pod hákovým křížem*. Praha: Karolinum 2017.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Úkolem kapitoly bylo předložit informaci o základních meznících ve vývoji češtiny ve 20. století a bádání o ní.

13 ČEŠTINA 21. STOLETÍ

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola navazuje na kapitolu předchozí. Pojednává o základních skutečnostech týkajících se vývoje češtiny v 21. století, slovnících a příručkách češtiny.

CÍLE KAPITOLY

- Ukázat zásadní skutečnosti důležité pro současný vývoj češtiny.
- Ukázat důležité slovníky a počiny bohemistické lingvistiky.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Slovníky, internetová jazyková příručka, korpusová lingvistika, koncept minimální intervence.

Čeština 21. století kontinuálně navazuje na vývoj předchozích let. Probíhá obohacování slovní zásoby, vycházejí důležité slovníky, jak výkladové, tak odborné a vznikají nové příručky. Dochází k boomeru korpusové lingvistiky a popírání preskriptivní povahy jazykových příruček a zásahu lingvistů do vývoje jazyka. Jsme svědky stále většího pronikání hovorovosti a expresivity do oficiálních textů, prolínání žánrů, vzniku nových, zejména těch internetových, jako je např. blog. Z badatelského hlediska je větší pozornost věnována mluvenému jazyku. Čeština se vyvíjí rychleji – její podobu ovlivňuje internet, sociální sítě a anglicismy. Není to však jen angličtina, která obohacuje slovní zásobu a strukturu českého jazyka, ale jsou to také například nová slova z oblasti orientálních jazyků (duchovní hnutí, bojová umění, literatura-komiksy atd.) aj. Stále více se setkáváme s pravopisnou neustáleností nových přejímek.

13.1 Encyklopedický slovník češtiny

V roce 2002 vychází *Encyklopedický slovník češtiny* (ESČ).

Jedná se souhrnné dílo, které reprezentuje prostřednictvím odborných termínů český jazyk, ale především dosavadní výsledky bohemistické lingvistiky. Slovník popisuje strukturu a fungování češtiny a představuje důležité teoretické koncepte.

V roce 2017 vychází *Nový Encyklopedický slovník češtiny* (NESČ).

13.2 Slovník neologizmů

V roce 2004 vychází 2. díl slovníku neologizmů:

Martincová a kol.: *Nová slova v češtině. Slovník neologizmů 2*. Praha: Academia 2004.

Tento slovník přináší slovní zásobu z let 1996–2002, autoři nová slova čerpali z různých zdrojů – internetu, novin, časopisů, z televize a rozhlasu atd. V úvodu autoři píší, že změny v období let 1996–2002 jsou „mnohem výraznější, intenzivnější než v předchozím období. Do popředí vystupuje rozsáhlé přejímání slov a slovních spojení z angličtiny, dále rychlost šíření slov z profesního, slangového ap. prostředí do širšího úzu (...)“ Podle autorů je nárůst slovní zásoby vysoký.

13.3 Internetová jazyková příručka

Důležitým počinem je vznik **Internetové jazykové příručky** (IJP). Server byl spuštěn v dubnu 2008 výkladovou částí a v lednu 2009 následovala slovníková část. IJP se tedy skládá z části výkladové a slovníkové, slovníková část je pomocí hypertextových odkazů propojena s výkladovou částí. Tištěnou a rozšířenou verzí je *Akademická příručka českého jazyka* (Praha: Academia 2014).

Slovníková část vychází z hesláře školního vydání *Pravidel českého pravopisu* (PČP), *Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost* (SSČ), částečně z hesel *Nového akademického slovníku cizích slov* (NASCS) a ze slovníků neologizmů *Nová slova v češtině 1, 2*.

13.4 Korpusová lingvistika

Korpusová lingvistika se vyvíjí dávno před rokem 2000, v České republice zejména ze vznikem ČNK. Využití korpusových dat je však stále intenzivnější. Korpusové údaje jsou využívány k teoretickému a lexikografickému popisu jazyka, jsou využívány v pedagogické praxi. Běžným výstupem jsou různé frekvenční seznamy, na základě korpusových dat a textů jsou zpracovány frekvenční slovníky, např.

Čermák, F. & M. Křen ad. *Frekvenční slovník češtiny*, 2004.

Výsledkem je také slovník:

Čermák, F., Cvrček, V.: *Slovník Bohumila Hrabala*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2009.

Pod dojmem korpusových dat byl vypracován koncept minimální intervence V. Cvrčka. Viz výše.

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Seznamte se s novým slovníkem neologismů. Vypište některá nově zaznamenaná slova.

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Seznamte se s Internetovou jazykovou příručkou, s její strukturou.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Kapitola upozorňuje na některé důležité okolnosti a skutečnosti související s vývojem češtiny. Prudký vývoj češtiny v období 21. století se týká slovní zásoby, celkového pohledu na češtinu a její fungování ve společnosti. Výzkumu češtiny pomáhá existence elektronických korpusů. Vznikají důležité slovníky a příručky, jedním z nejdůležitějších počínů je vznik Internetové jazykové příručky.

LITERATURA

ADAM, Robert: *Tváře si namažeme san-skrýnem*. <https://www.google.cz/search?q=ROBERT+Adam+Anglicismy>

ADAM, Robert: Máme se obávat anglicizace češtiny? In: Čmejrková, S. – Hoffmannová, J. – Klímová, J. (eds.): *Čeština v pohledu synchronním a diachronním (Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český)*. Praha: Karolinum, 2012, s. 831–837.

ADAM, Robert: Anglicizace češtiny a českého komunikačního prostoru. In: Hasil, J. (ed): *Přednášky z 55. běhu Letní školy slovanských studií*. Praha: FF UK, 2012, s. 21–36. [\[pdf\]](#)

ADAM, Robert: „Bezkopový úval známý svými hicy předlohou skici mistra Kopanici.“ Je c měkké, nebo obojetné? *Naše řeč* 86, 2003, s. 169–180

K otázce měkkosti, tvrdosti a obojetnosti v pravopise. <https://sites.ff.cuni.cz/ucjtk/wp-content/uploads/sites/57/2015/11/Adam2010a.pdf>

BLÁHA, Ondřej: Čeština v kontaktech II: angličtina na vzestupu. In *Preliminária k Moderní mluvnici češtiny*. Olomouc: Univerzita Palackého 2015, s. 127–134.

Jan Balhar, Stanislava Kloferová, Milena Šípková (2017): ENKLÁVA ČESKÉHO JAZYKA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: https://www.czechency.org/slovník/ENKLÁVA_ČESKÉHO_JAZYKA (poslední přístup: 30. 12. 2018)

DANEŠ, František a kol.: *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia 1997.

DANEŠ, František: O písmenku c a o písmenech a hláskách vůbec. *Naše řeč* 91, 2008, s. 127–134.

DANEŠ, František: *Kultura a struktura českého jazyka*. Praha: Karolinum 2009.

DITTMANN, Robert: Český jazyk za protektorátu. *Studie k Moderní mluvnici češtiny*. Díl 3. Čeština a dějiny. Olomouc: Univerzita Palackého 2013, s. 126–147.

CVRČEK, Václav a kol.: *Mluvnice současné češtiny: Jak se mluví a píše*. Praha: Karolinum 2010.

CVRČEK, Václav: *Regulace jazyka a Koncept minimální intervence*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.

CVRČEK, Václav: Koncept minimální intervence. *Slovo a slovesnost* 69, 2008, s. 284–292.

Václav Cvrček (2017): ČESKÝ NÁRODNÍ KORPUS. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovník/ČESKÝ_NÁRODNÍ_KORPUS (poslední přístup: 1. 1. 2019)

ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie, MINÁŘOVÁ, Eva: *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2008.

ČERNÁ, Anna a kol. *Na co se nás často ptáte*. Praha: Scientia, 2002.

Eva Eckertová (2017): ČEŠTINA V AMERICE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovník/ČEŠTINA_V_AMERICE (poslední přístup: 30. 12. 2018)

HAVRÁNEK, Bohuslav.: *Studie o spisovném jazyce*. Praha: Nakl. ČSAV 1963, s. 30–50.

HAVRÁNEK, Bohuslav.: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Ed. V. Mathesius a B. Kozák. Praha: Melantrich 1932.

HAUSENBLAS, Karel: *Od tvaru k smyslu textu* (Stylistické reflexe a interpretace). Praha: FF UK 1996.

HONZÁKOVÁ, Marie – Honzák, František – Romportl, Milan: *Čteme je právně? Slovníček výslovnosti cizích jmen*. Praha: Albatros 1996.

HOSKOVEC, Tomáš: Sedm let od obnovení činnosti PLK. *Slovo a slovesnost* 59, 1998, s. 77–80.

Internetová jazyková příručka. <http://prirucka.ujc.cas.cz/>

Jaroslav Hubáček, Marie Krčmová (2017): SOCIOLEKT. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/SOCIOLEKT> (poslední přístup: 17. 12. 2018)

HŮRKOVÁ, Jiřina: *Česká výslovnostní norma*. Scientia 1995.

JÍLKOVÁ, Lucie: Od příjmi k nepřechylování. *Mediažurnál* 1/2016, s. 18.

Stanislava Kloferová (2017): DIALEKT. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/DIALEKT> (poslední přístup: 17. 12. 2018)

Stanislava Kloferová (2017): JAZYKOVÝ ATLAS. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: [https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOVÝ ATLAS](https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOVÝ_ATLAS) (poslední přístup: 30. 12. 2018)

Marie Krčmová (2017): OBECNÁ ČEŠTINA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: [https://www.czechency.org/slovník/OBECNÁ ČEŠTINA](https://www.czechency.org/slovník/OBECNÁ_ČEŠTINA) (poslední přístup: 9. 12. 2018)

MATHESIUS, V.: *Řeč a sloh*. Praha: Československý spisovatel 1966.

MATHESIUS, V.: *Jazyk, kultura a slovesnost*. Ed. J. Vachek. Praha: Odeon 1982.

Mluvnice češtiny II. Praha: Academia 1986.

MICHALSKÁ, Ewa: Jazyk českých turistických nabídek 25 let po sametové revoluci – novodobý „soulad“ nebo „chaos“ v jazyce způsobený vlivem angličtiny. In *Chaos a soulad v literatuře a v jazyce*. Poznaň 2016, s. 449–468.

MRAVINACOVÁ, Jitka: Neosémantizmy vzniklé pod vlivem cizího jazyka. In Martinová a kol.: *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: ÚJČ AV ČR 2005.

Mira Nábělková (2017): SLOVAKISMY V ČEŠTINĚ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: [https://www.czechency.org/slovník/SLOVAKISMY V ČEŠTINĚ](https://www.czechency.org/slovník/SLOVAKISMY_V_ČEŠTINĚ) (poslední přístup: 29. 12. 2018)

Iva Nebeská (2017a): ÚZUS. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/ÚZUS> (poslední přístup: 17. 12. 2018)

Iva Nebeská (2017b): JAZYKOVÁ NORMA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: [https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOVÁ NORMA](https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOVÁ_NORMA) (poslední přístup: 17. 12. 2018)

NEBESKÁ, Iva: *Jazyk – norma – spisovnost*. Praha: Karolinum 2003. 2. doplněné vydání.

NOVOTNÝ, Jiří. Jazyková stránka cestovních a lázeňských prospektů. *Naše řeč* 44, 1961, s. 248–254.

PRAVDOVÁ, Markéta, SVOBODOVÁ, Iva (eds.): *Akademická příručka českého jazyka*. Praha: Academia 2014.

Pravidla českého pravopisu. Školní vydání včetně Dodatku. Praha: Fortuna

2004.

SEDLÁČEK, Miloslav: K vývoji českého pravopisu. Část 1. *Naše řeč* 76, 1993, s.

SEDLÁČEK, Miloslav: K vývoji českého pravopisu. Část 2. *Naše řeč* 76, 1993, č. 3, s. 126–138.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Praha: Academia 2007.

SUK, Jaroslav. *Několik slangových slovníků*. Praha: Inverze 1993.

STRANJIK, Helena: Chorvatská čeština. In *Preliminária k Moderní mluvnici češtiny*. Olomouc: Univerzita Palackého 2015, s. 135–147.

SVOBODOVÁ, Diana: *Internacionalizace současné české slovní zásoby*. Ostrava: Pedagogická fakulta 2007.

SVOBODOVÁ, Jana, KULDANOVÁ, Pavlína: Pražský lingvistický kroužek. <http://www1.osu.cz/~svobodj/opory/jkult/jzkdd/08.htm>

SVOZILOVÁ, Naďa. *Jak dnes píšeme / mluvíme a jak hřešíme proti dobré češtině*. Jinočany: H+H, 2003.

TICHÁ, Zdenka. Slang pražských dopraváků. *Naše řeč* 86, 2003, s. 258–260.

Teze Pražského lingvistického kroužku. In: *U základů pražské školy*. Ed. J. Vachek. Praha: Academia 1970, s. 35–65.

ULIČNÝ, Oldřich, PROŠEK, Martin (eds.): K české fonetice a pravopisu. *Studie k moderní mluvnici češtiny* 5. Olomouc: Univerzita Palackého 2013.

ULIČNÝ, Oldřich a kol.: *Preliminária k Moderní mluvnici češtiny*. Olomouc: Univerzita Palackého 2015.

VACHEK, Josef: *Lingvistický slovník Pražské školy*. Praha: Karolinum 2005.

VELČOVSKÝ, Václav: *Čeština pod hákovým křížem*. Praha: Karolinum 2017.

SHRNUTÍ STUDIJNÍ OPORY

Seminář z novočeské mluvnice je zaměřen na opakující a rozšiřující učivo týkající se zejména pravopisu a gramatiky. Jednotlivá témata se věnují popisu kontinuálního vývoje pravopisu, funkční charakteristice jazykových prostředků, hláskoslovných a tvaroslovných, vývoje slovní zásoby. Pozornost je věnována některým projevům institucionální a vědecké péče o jazyk. Jmenovány jsou slovníky a příručky, které v poslední době zaznamenávají pohyb nejen ve slovní zásobě. Cílem semináře je utvořit na základě komentování některých jevů a příkladů ze současného vývoje češtiny a péče o ni, obraz toho, co může vývoj češtiny ovlivňovat, jaké společenské, institucionální vlivy tu na jedné straně jsou, na druhé straně jak probíhá její samostatný vývoj. Na základě propojení informací z různých oblastí vývoje češtiny a současných trendů jejího zkoumání může student/studentka získat určitý nadhled nad vědomostmi, znalostmi a fakty získanými předchozí výukou v jiných seminářích.

PŘEHLED DOSTUPNÝCH IKON

	Čas potřebný ke studiu		Cíle kapitoly
	Klíčová slova		Nezapomeňte na odpočinek
	Průvodce studiem		Průvodce textem
	Rychlý náhled		Shrnutí
	Tutoriály		Definice
	K zapamatování		Případová studie
	Řešená úloha		Věta
	Kontrolní otázka		Korespondenční úkol
	Odpovědi		Otázky
	Samostatný úkol		Další zdroje
	Pro zájemce		Úkol k zamyšlení

Název: **Seminář z novočeské mluvnice**

Autor: **PhDr. Soňa Schneiderová, PhD.**

Vydavatel: Slezská univerzita v Opavě
Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě

Určeno: studentům SU FPF Opava

Počet stran: 78

Tato publikace neprošla jazykovou úpravou.